

MOGUĆNOSTI I POTREBE USMJERENIH PROGRAMA - SMJEROVA U MEDRESAMA

Dževad HODŽIĆ i Nedžad GRABUS

Školstvo i obrazovanost u islamskom kulturno-civilizacijskome krugu u početku je bilo vezano za učitelje-znalce koji su davali pečat cjelokupnom sistemu. Treba samo spomenuti imena Ebu Hanife, Šafija, Imami Gazalija i drugih koji su imali cjelovit i zaokružen obrazovni sistem. Nakon velikih učitelja izgradila su se i razvila učilišta poput El-Ezhera, Zejtune, koji su postali sinonimom klasične učenosti i obrazovanosti u muslimanskome svijetu. Najvažnija učilišta su se razvila iz džamija. Termin džamija u savremenom arapskom jeziku znači univerzitet.

S uspostavom osmanske vlasti u BiH školstvo se razvijalo po uzoru na već postojeće modele u islamskome svijetu. Gazi Husrev-begova medresa je bila najznačajnija obrazovna ustanova u BiH tokom osmanske uprave. Dakako u saopćenjima koja obrađuju historijski razvoj školstva u BiH bit će govora o tome. Smatramo važnim napomenuti da se obrazovni sistem u BiH sve do kraja Drugog svjetskog rata među muslimanskom populacijom odvijao kroz mektebe i medrese. Uostalom naši su se preci u doba austrougarske okupacije BiH borili za autonomiju u vjerskoprosvjernim i vakufskomearifskim pitanjima. Nakon Drugog svjetskog rata komunistička vlast je zabranila rad medresa i

mekteba a otvorene su škole koje su bile ideološkog - komunističkog usmjerenja. U periodu komunističke vlasti u BiH je djelovala samo Gazi Husrev-begova medresa. Učenici su nakon završetka škole stjecali zvanje *imama, hatiba i muallima*. Nakon demokratskih promjena početka 1990-tih u institucijama Islamske zajednice se razgovaralo o uvođenju novih medresa i šerijatskih gimnazija. Agresija na BiH poremetila je sve pa i školski sistem u IZ-i. U periodu između 1992.-1996. u BiH je otvoreno 6 medresa. Dodaju li se tome medrese u Zagrebu i Novom Pazaru unutar Islamske zajednice djeluje 8 medresa koje obrazuju učenike za isto zanimanje. To znači da danas IZ treba 8 medresa koje će obrazovati kadar za njene potrebe. Već danas možemo slobodno konstatirati da će nastaviti se ovim tempom "proizvoditi" imamsko-hatibsko-muallimski kadar za desetak godina na birou IZ-e biti stotine mladića i djevojaka koji neće imati posao.

Prije Drugog svjetskog rata svršeni medresa mogli su se ravnopravno kandidirati sa ostalim učenicima i raditi u različitim vladinim i nevladinim institucijama. Danas svršeni medresa mogu raditi samo kao vjeroučitelji u osnovnim školama ili raditi u IZ-i poslove *imama, hatiba i muallima*. Obrazovni sistem IZ-e razvijao se stihijski i neorganizirano i

zato sve medrese imaju uglavnom isti program. S obzirom na sve veći broj svršenika fakulteta islamskih nauka i potreba koje treba zadovoljiti u džematima treba ozbiljno razmisliti o mogućnosti uvođenja usmjerenog obrazovanja u medresama.

Budući da muslimani na području Balkana čine manjinu, iako su u nekim regijama i urbanim centrima apsolutna većina, oni žive u građanskim društvima i društveno-političkim uređenjima koja svoje uzore imaju u tipovima država zapadno-evropskoga kulturno-povijesnoga kruga. Islamsko školstvo i cjelokupno tumačenje islama pod utjecajem bivšega režima u SFRJ bitno je reducirano na ibadetski segment. Polazeći od razumijevanja kur'anskoga i sunnetskoga učenja, pozitivne muslimanske prakse i Ustava IZ-e - Islamska zajednica je obavezna razvijati model islamskoga učenja i prakse koja će štiti temeljne vrijednosti islamskoga stila i načina života. Plan i program medresa kako je koncipiran danas isti je, s malim razlikama, kakav je bio i u doba bivšega sistema, iako je društveni ambijent u potpunosti promijenjen. Pitanje je mogu li svršenici medresa koji pohađaju aktuelni program biti dobri *imami-lideri, hatibi-govornici, muallimi-učitelji?*

Budući da je sistem obrazovanja u javnim-državnim školama u BiH koncipiran kao sekularni, kao takav nije kadar ponuditi adekvatan kadar koji će zadovoljiti kriterije postavljene kao ideal u islamskom učenju. Suštinsko je pitanje uloge i statusa IZ-e u društvu u BiH. Hoće li IZ razvijati i njegovati školski sistem u kojem će se i dalje obrazovati "univerzalci" koji mogu raditi samo u njenim strukturama?

Dakle u novom društveno-političkom sistemu potrebno je napraviti temeljitu reformu obrazovnog sistema IZ-e u kojem će se više voditi računa o kvalitetu nego o kvantitetu svršenika medresa. U takvome ambijentu više bi se govorilo o tome da li je svršeni medrese kadar samostalno i artikulirano izreći pet rečenica na arapskom ili engleskom jeziku i da li je u mogućnosti posredovati znanje koje je stjecao u medresi četiri godine. Treba imati na umu da se struktura džemata bitno promijenila, zahtjevi džematlija i potrebe koje iziskuju nove okolnosti obavezuju i IZ-u da u okviru svojih djelatnosti razmišlja o svojoj ulozi koju ima u BH društvu. Islamska zajednica u BiH je specifična organizacija.

Smatramo da ne postoji tako važna institucija kod drugih naroda sa specifičnim djelovanjem, kao što je Islamska zajednica u BiH, zato i nema sličnih modela u muslimanskome svijetu koji bi nam mogli biti uzor za reformu obrazovnog sistema. Stoga mi predlažemo da se pokrene razgovor o temeljitoj reformi obrazovnog sistema na način da se pojedine medrese specijaliziraju za određena obrazovanja.

VAŽNE NAPOMENE

1. Sadašnji obrazovni sistem u Islamskoj zajednici razapet je između dva smjera: općeobrazovnog i stručnog. (Svih šest, odnosno osam medresa rade po nastavnom planu i programu ili programima koji pored stručnih, odnosno vjerskih predmeta uključuju cijeli niz, zapravo sve najvažnije predmete iz smjera općeg, tj. klasičnog humanističkog, jezičkog i prirodno-matematičkog obrazovanja.)

2. Iako su medrese i stručne škole, veliki dio gradiva iz stručnih predmeta u programu naših medresa nije usmjeren na praktične aspekte i praktičnu nastavu nego na teorijska, historijska i apstraktna područja.

3. Sadašnji obrazovni sistem u Islamskoj zajednici usmjeren je na odgoj i obrazovanje, na pripremanje stručnog kadra samo za jedno zanimanje, za jedan poziv, a to je imamsko-hatibski i muallimski poziv. Sve medrese proizvode kadrove za isto zanimanje.

Kada se razmatra mogućnost koncipiranja različitih smjerova u našim medresama treba poći od sadašnjeg stanja stvari. Dosadašnje kadrovske potrebe Islamske zajednice u pogledu stručnog, islamskog djelovanja i misije svode se na imamske, manje-više obrednouslylužne djelatnosti i vjersku pouku, odnosno vjeronauku. Za nas je, prema sadašnjem stanju stvari, isti posao držati hutbu, učiti djecu od pet godina i onu od osamnaest, raditi sa penzionerima i pripremati mlade za šerijatsko vjenčanje i islamski brak, organizirati svečani program za polaznike vjerske pouke i posjećivati bolesne ili one u zatvoru, voditi akciju zekata i kurbanskih kožica i držati nastavu vjeronauke u školi. Za sve te i mnoge druge djelatnosti u okviru kadrovske politike i ukupne misije Islamske

zajednice mi imamo jedan obrazovni program, obrazujemo jedan profil kadra.

PODRUČJA DJELOVANJA

Kada se radi o potrebama Islamske zajednice, danas i u budućnosti, u pogledu njene ukupne islamske misije, a posebno u okviru njenog obrazovnog sistema, valja računati na sljedeća najvažnija područja djelovanja:

- područje imamsko-hatibskog djelovanja;
- područje muallimskog i učiteljskog djelovanja;
- područje socijalno-karitativnog djelovanja;
- područje naučnog djelovanja.

Imamsko-hatibski poziv

Najvažnije područje djelovanja kroz koje Islamska zajednica ostvaruje svoju temeljnu misiju i ustavnu obavezu islamskog odgoja i obrazovanja svojih pripadnika, odnosno promicanja dobra i odvratanja od zla jeste imamsko-hatibski rad. Poziv imama i hatiba u savremenim uvjetima života, kod nas kao i drugdje u svijetu, predstavlja sve složeniju i zahtjevniju djelatnost. Stoga bi u obrazovnom sistemu Islamske zajednice valjalo u prvom redu koncipirati nastavni plan i program jedne od medresa (ili njih više) tako da svoje učenike odgajaju i obrazuju primarno za imamski poziv. Nastavni plan i program medrese ili medresa koje bi obrazovale buduće imame ne bi zapostavio ni druge naučne discipline i predmete, ali bi se primarno koncentrirao na stručne predmete kao što su: kiraet, fikh, akaid, ahlak, vaz, hatabet, imamet i islamsko djelovanje - dava. U takvom nastavnom planu i programu praksa bi bila obavezna, kao što bi trebala biti zastupljena u mnogo većem obimu i u različitim područjima djelovanja i formama izvođenja.

Poseban bi segment školovanja bio praktični rad u džematu i medijima masovnoga komuniciranja. Budući da je uloga imama liderske naravi on se mora upoznati sa svim tehnikama komuniciranja, djelovanja i poteškoćama koje ga očekuju u radu s ljudima.

Svršenici takve medrese imali bi prednost kod zapošljavanja i postavljanja na dužnost imama i

hatiba, bez obzira da li se radi o džematima koji zahtijevaju srednju ili visoku školsku spremu. Dakako ovo su samo prijedlozi za diskusiju koja bi trebala definirati prioritete u budućem obrazovanju imama i hatiba.

Smatramo važnim, u okolnostima kakve jesu, da se za sve svršenike medresa, ukoliko žele raditi kao imami, organizira specijalistički seminar ili kurs u trajanju od šest mjeseci kako bi se praktično upoznali s radom u džematu. Dobro bi bilo razmisliti i o donjoj starosnoj dobi za sve koji se žele baviti imamsko-hatibskim zanimanjem.

Muallimsko-vjeroučiteljski poziv

Drugo važno područje djelovanja Islamske zajednice jeste vjerski odgoj i vjersko obrazovanje djece i omladine. U stanovitom smislu to je najvažnija zadaća Islamske zajednice. Tu zadaću Islamska zajednica realizira na dvije ravni: u okviru vjerske pouke koja se izvodi u mektebima i vjeronauke koja se izvodi u osnovnim i srednjim školama. U ovom trenutku Islamska zajednica nema dovoljno i adekvatno organiziran pristup predškolskom vjerskom odgoju i obrazovanju djece. Na tom polju bit će potrebno iznaći neke forme i mogućnosti djelovanja kao što su predškolska vjeronauka, dječiji vrtići i slično. U svakom slučaju, obrazovanje muallimsko-vjeroučiteljskog kadra u obrazovnom sistemu Islamske zajednice treba predstavljati zaseban cilj. U sadašnjem planu i programu naših medresa imamsko-hatibski i muallimsko-vjeroučiteljski pozivi su objedinjeni. Da su to dva odvojena, odnosno zasebna i potpuno različita poziva i posla - nije, odnosno ne bi trebalo biti sporno. Uz to, jedna precizna i stručna analiza obima i sadržaja pedagoških predmeta pokazala bi da sadašnji plan i program naših medresa ne udovoljava zahtjevima i standardima koji su potrebni u stručnom osposobljavanju za muallimsko, odnosno vjeroučiteljsko zanimanje. Stoga bi jedna od naših medresa, ili više njih, trebala odgajati i obrazovati samo muallime, odnosno vjeroučitelje. A to onda praktično znači da bi nastavni plan i program te medrese (ili više njih) trebao biti koncipiran primarno kao vjeroučiteljski plan i program. U takvom planu i programu naglasak bi, razumije se, bio na pedagoškim predmetima i disciplinama. I

u toj, odnosno tim medresama praksa bi bila obavezna. Naravno, u medresi koja bi obrazovala muallime i vjeroučitelje praksa bi se primarno izvodila u području muallimskog i vjeroučiteljskog rada. Svršenici takve medrese imali bi prednost kod angažiranja na dužnosti i poslu muallima u mektebima. S druge strane, oni bi se također usmjeravali na dalje školovanje na islamskim pedagoškim akademijama i na Pedagoškom odsjeku Fakulteta islamskih nauka a u svrhu njihovog angažiranja na vjeronauci u školama.

Budući da je obrazovni sistem u javnim školama u BiH sekularan, malo je svršenika učiteljske škole koji afirmiraju islamske vrijednosti. Bilo bi korisno razgovarati o mogućnosti uvođenja smjera u kojem bi školovanje bilo za vjeroučitelje u mektebima i školama, učitelje razredne nastave i, možda, učitelje za predškolski uzrast. Svakako da bi ovaj koncept iz temelja promijenio obrazovni sistem IZ-e. Pitanje je da li postoje ekonomske i kadrovske mogućnosti za realizaciju navedenih prijedloga.

Islamski socijalno-karitativni poziv

Socijalno-karitativna misija Islamske zajednice posebno je značajno pitanje. To pitanje ovdje se može opširnije obrazložiti. Pa ipak, potrebno je kazati kako se radi o području djelovanja koje je za Islamsku zajednicu višestruko značajno. Islamska zajednica u BiH kao i druge vjerske, muslimanske i nemuslimanske, zajednice u svijetu u svojoj misiji ima socijalno i humanitarno, odnosno karitativno djelovanje. Dovoljno je podsjetiti na socijalnu i karitativnu funkciju vakufa, na socijalno značenje zekata i sadakatu-l-fitra, kurbana i nekih drugih islamskih institucija i ustanova. Ustavna osnova za socijalno i karitativno djelovanje Islamske zajednice nalazi se u članu 12. Ustava Islamske zajednice u BiH, koji glasi: "Islamska zajednica organizira i pomaže aktivnosti kojima se poboljšavaju društveni i materijalni uvjeti života muslimana." Unatoč tome, čini se da u svom današnjem konceptu rada i djelovanja Islamska zajednica zanemaruje ovu važnu zadaću. Islamska zajednica se socijalnim i karitativnim djelovanjem bavi sporadično i od prilike do prilike, a ne na način ustaljenih i razrađenih institucionalnih formi. Pod specifičnim političkim i povijesnim okolnostima Islamska

zajednica se praktično odrekla socijalno-humanitarnih aktivnosti kao konstitutivnog područja svoga djelovanja. Iako se u sadržajnom smislu najznačajnije humanitarne aktivnosti i akcije odvijaju unutar Islamske zajednice, kroz naše džemate i džamije, formalno uzevši, te aktivnosti i akcije odvijaju se izvan Islamske zajednice. (O tome je, da se podsjetimo, na primjeru *Humane televizije* i dobrovoljnih priloga koji se ukupljaju u našim džamijama i džematima, odličan komentar u Preporodu objavio Aziz Kadribegović.) Islamska zajednica, pojednostavljeno govoreći, od svojih pripadnika uzima materijalna i finansijska sredstva a zauzvrat im daje savjete: vazove, hutbe, vjersku pouku, fetve i slične usluge. Na taj način, dakle bez razvijene socijalno-karitativne djelatnosti, Islamska zajednica značajno gubi na vjerodostojnosti svoje islamske misije. Savremeni tranzicijski tokovi u našem društvu zahtijevat će od nas da kao Islamska zajednica organizirano i institucionalno sve više u svojoj osnovnoj islamskoj misiji djelujemo kroz bolnice, porodilišta, staračke domove, sirotišta, popravne domove, rehabilitacijske ustanove, socijalna, predbračna i bračna savjetovališta, karitativne ustanove. Iz dosadašnje prakse pokazalo se da najveći broj svršenica medrese ne uspije naći adekvatno angažiranje nakon završetka medrese. Imajući u vidu dosadašnja iskustava, nove potrebe i njihovu važnost, valjalo bi razmotriti mogućnosti da se neka od naših medresa u svom nastavnom planu i programu usmjeri na islamski socijalno-karitativni, odnosno medicinski poziv. Na taj bi se način razvio jedan drugačiji pristup davi - islamskome djelovanju u našem društvu. U programu takve medrese vjerski predmeti bili bi zastupljeni u minimalnom broju i obimu, a naglasak bi se stavio na one discipline koje bi svršenike i svršenice ove medrese osposobljavale za različita područja socijalno-karitativnog zanimanja.

Uostalom škole sa socijalno-karitativnim smjerom nisu nepoznanica i one postoje u različitim religijskim zajednicama, kulturama i narodima. Smatramo da bi uvođenje jednog takvog smjera bilo višestruko korisno za ukupnu misiju IZ-e. Naravno, takvo usmjerenje jedne od naših medresa iziskivalo bi dodatne promjene na organizacijskom planu Islamske zajednice, kao i specifične pravno-

poslovne aranžmane u širem društvenom kontekstu.

Naučnoistraživački poziv

Važno područje djelovanja Islamske zajednice jeste naučnoistraživački rad. Islamska zajednica ima potrebu za naučnim i nastavnim kadrom. Potrebni su joj alimi, prevodioci, komentatori, istraživači, nastavnici, profesori, stručnjaci u različitim oblastima i disciplinama. Islamska zajednica ima potrebu za kadrom koji će biti angažiran u medresama, na akademijama, na fakultetima, naučnim zavodima i institutima, u ekspertnim timovima i na stručnim projektima. Otuda se čini potrebnim da jedna od medresa (možda bi to mogla biti Gazi Husrev-begova medresa) bude škola sa klasičnim nastavnim planom i programom, odnosno da se njeni učenici pripremaju isključivo za studij na islamskim i drugim fakultetima. U programu takve medrese stručni predmeti i praktična nastava bili bi svedeni na minimum, a naglasak bi bio na onim predmetima koji bi učenicima davali najbolje osnove za dalji studij.

DRUGA MOGUĆNOST

Ukoliko bi se u dodatnim razmatranjima i analizama pokazalo da za organiziranje naših medresa po različitim smjerovima postoje teško savladive materijalne, finansijske, organizacijske i kadrovske poteškoće, potrebno je razmotriti i drugu mogućnost. Ona se sastoji u tome da se programi svih naših medresa učine fleksibilnim tako što će se putem izborne nastave učenicima

omogućiti da u svakoj medresi budu usmjereni na neko od prethodno razmatranih zanimanja, odnosno zanimanja koja su od interesa za Islamsku zajednicu. To bi praktično značilo da se u svakoj medresi u nastavnom planu i programu predvidi mogućnost da učenici mogu preferirati određeni broj predmeta u određenom iznosu školskih sati kako bi se u stručnom pogledu osposobili za neko konkretno zanimanje. Takav pristup srednjoškolskom obrazovanju sve se više zagovara u svijetu pa i kod nas. O tome nam neki od sudionika ovog okruglog stola mogu iznijeti sasvim pouzdane informacije i pružiti nam meritorne uvide. Ukoliko bi se ova mogućnost pokazala prihvatljivim rješenjem za naše medrese trebalo bi na nivou Rijaset IZ-e, odnosno Vjersko-prosvjetne službe, pristupiti stručnoj reformi nastavnih programa naših medresa u pravcu njihovog fleksibiliziranja za obrazovanje njihovih polaznika za različita zanimanja.

Dakako, ovi prijedlozi mogu poslužiti samo za diskusiju a nikako kao gotovi i zaokruženi projekti. Ukoliko se kroz diskusiju na naučnom skupu procijeni da bi spomenuti prijedlozi bili korisni onda bi Sabor ili Rijaset IZ-e mogli zadužiti članove nastavnog osoblja Fakulteta islamskih nauka, pedagoških akademija ili medresa da urade stručni elaborat koji bi vodio ka raspravi na Saboru ili Rijasetu za uvođenje novih programa u medrese. Odluči li IZ obrazovati kadar samo za potrebe *imama, hatiba i muallima* ona neće moći slijediti promjene koje se događaju u bh društvu, a pretpostavljamo da će pod utjecajem promjena u društvu doći do stihijskih, sporadičnih i neorganiziranih promjena plana i programa u medresama.

m

Mr. Hilmo NEIMARLIJA:

Ja mislim da neću pogriješiti ako se zahvalim u ime svih svim izlagačima na vrlo preglednim i na analitičkim referatima. Kao što je predviđeno, sad bi trebalo da se podijelimo u tri grupe, s obzirom na teme. Samo da podsjetim, prva tema je vezana za izlaganje Vahid-ef. Fazlovića, druga radna grupa će se baviti izlaganjima Ismet-ef. Veladžića i treće za izlaganje Nedžad-ef. Grabusa.

Molim da se opredijelite prema izlaganjima i da rad grupe preuzmu referenti i da se rad grupa koliko je to moguće organizira problemski i da se svodi na konkretne zaključke i prijedloge, koje će radne grupe prezentirati ovdje, nama u nastavku u plenarnoj diskusiji i rezimiranju ovih pitanja i mogućih sugestija i prijedloga koje trebamo dobiti sa radnih grupa.

Dr. Mujo SLATINA:

Molim Vas da imate u vidu, zbog povezanosti tema, neka rješenja koja će se pojaviti u grupama ovise o rješenjima drugih grupa. Dakle, da ne zaboravite da se taj dijalog uspostavi, da to ne bude redanje monologa nego dijalog, što je danas meni drago da sam imao priliku da čujem. Kad slušam ove grupe ja se sada dvoumim gdje da idem.

Mr. Nusret ISANOVIĆ:

Imamo tri grupe, i može se dogoditi da se za jednu grupu opredijeli veliki broj učesnika, a za drugu mali broj pa dajte da se konsultiramo, da ne bude velika disproporcija.

Dženana ZLATAR:

Predlažem, zbog naslanjanja tema jednih na druge, da se predstavnici grupa sastanu prije same diskusije, da se pitanja koja nisu baš sasvim jasno izdiferencirana sažmu. Teme se preklapaju. Ja zaista ne znam, ne mogu govoriti o sistemu, a da ne dotaknem nastavne planove i programe. To je nešto što je jedno s drugim vezano.

RADNA GRUPA: POTREBA IZ-e U BIH ZA MEDRESAMA DANAS**Vahid FAZLOVIĆ:**

O ovim nekim postavkama, samo nekoliko riječi koje bi mogle označiti rezime. IZ ima svoju pretpostavku kada je riječ o obrazovanju u medresama. Ona danas raspolaže sa osam medresa u kojim se u jednom trenutku školuje 1500 učenika i iz kojih svake godine izađe oko 350 svršnika. Za sedam-osam godina otkako su počele nastajati nove medrese, IZ je ostvarila i infrastrukturnu pretpostavku. Dakle, u svim ovim centrima u kojim rade medrese uz velike napore ostvarena je imovina.

Dakle, kapital i naravno sve to treba imati na umu, na neki način to obavezuje. Mi, dakle, imamo ovo stanje. Možda se u nekom smislu prenaplašava stihija kada se govori o nastajanju medresa. Nisu vođene ovakve stručne rasprave, ali svugdje tamo gdje je došlo do nastanka medresa, nije to bio rad "grlom u jagode", to je tamo također osmišljavano, ljudi su razbijali glavu kako to najbolje uraditi.

I vrlo rano je profunkcionirala ova vertikala. Mi već 1993. imamo verifikaciju ovih medresa - rukovođenje iz jednog centra. Koliko smo mi sada zadovoljni tom koordinacijom - to je drugo pitanje. Dakako da nismo, i tu se moramo prilagoditi i primjeriti ove neke stručne i organizacijske potrebe. I sada se postavlja jedno jasno pitanje. Ako u IZ-i imamo svake godine nekoliko stotina svršnika medrese. Da li IZ treba biti jedino ušće prema kojem idu ti svršnici medresa, da li oni trebaju tražiti svoju perspektivu i budućnost unutar IZ-e, u smislu radnih angažiranja? Ako bismo kazali da je to jednačina, onda je i više nego jasno, ne trebaju rasprave. Zna se da IZ nema tu potrebu, niti moć apsorpcije tih 400 ljudi. Ja sam od njenog sekretara neki dan čuo da ako bismo analizirali trenutne potrebe IZ-e, kroz džemate i druge potrebe, 5-10% radnih mjesta nije popunjeno, uključujući one tamo vrleti, džemate gdje ljudi nerado odlaze itd. Naprosto IZ nema tih radnih mjesta. Mi to znamo. Zaključak bi bio da IZ-i osam medresa nije potrebno.

O čemu onda može biti nužno riječ da se uloga medrese u ovom vremenu mora postaviti na široku ravan, tako da školovanje u medresi mora biti osnovno obrazovanje, kada je riječ o kadru IZ-e, i

uz vjersko obrazovanje i opće obrazovanje, kako bismo imali tu disperziju i vertikalnu prohodnost učenika medrese prema drugim fakultetima, kako to u ovom trenutku i jeste.

Ja ne vidim da IZ preuzima obavezu osim što ih odškoluje. IZ ne preuzima obavezu, ako neko ode studirati na drugi neki fakultet, pravo recimo, da mu osigura radno mjesto. I sada je, dakle, sljedeće pitanje: da li se u ovom vremenu možemo zadovoljiti samo srednjoškolskim obrazovanjem i da računamo sa svršenikom medrese da on bude uspješan imam ili hatib, muallim itd. bez obzira o kakvom planu i programu govorili.

Mi možemo sada ovaj dijapazon vjerskih disciplina proširiti, pa da bude mnogo širi nego sada. Opet je opravdano postaviti pitanje da li poslije medrese mi možemo imati imama u 300 domaćinstava, a imamet podrazumijeva univerzalnost i vodstvo u svim sferama života. Tako dolazimo do tog pitanja i u povezivanju svih ovih faktora je moguće i nužno tražiti odgovor.

Muhamed SALKIĆ:

Hoću da ovdje razmatramo stanje osam medresa koje imamo sa aspekta neke decentralizacije. Ako bi IZ doista htjela da sve ovo ima pod svojom kontrolom, da je ona pokrovitelj toga svega, to podrazumijeva i finansiranje, izgradnju kadra itd. U tom slučaju moglo bi se postaviti pitanje da IZ u ovom vremenu ne da ne treba osam medresa, nego da ih ona svojim potencijalom ne može pokrivati. Međutim, upravo zahvaljujući ovom stihijskom nastajanju medresa i aktiviranju određenih grupa i objedinjavanju ulemanskog potencijala na raznim područjima je najednom došla do izražaja i ta svijest muslimana da im treba medresa, da je treba obnoviti, pokrenuti itd.

To je nametnulo jedno drugo pitanje, a to je da i država uzme u tretman ove medrese. Jer, da vam samo kažem, od 1974. ja sam polagao radno pravo na Pravnom fakultetu, u toj skripti u oblasti radnih odnosa postavljalo se pitanje osiguranja vjerskih službenika i piše doslovno tamo da vjerski službenici nemaju pravo na osiguranje jer ne rade društveno koristan rad. Dakle, sad mi imamo da nam i svršeni medrese i imami rade društveno koristan rad i to se definira kod osnivanja svake medrese, da je općinski organ morao ustvrditi

postojanje društvenog interesa za osnivanje škole kao javne ustanove.

Na temelju toga, te odluke, mogla se i osnovati škola kao javna ustanova. Prema tome, ja to u svom referatu razmatram ali naslanjam na ovu diskusiju. Ako društvo cijeni da je društveno korisna ustanova u oblasti obrazovanja, vjerskog obrazovanja, bez obzira šta će ti ljudi kasnije biti, treba iskoristiti te mogućnosti da država finansira srednje škole, medrese na određenim područjima - da se time zapravo IZ dokaže u toj sferi obrazovanja. Ali je sad stvar IZ-e kako će ona naći te protoke da od tog kadra, njih 1400 koliko imamo u školama, najprije ostavimo u službi IZ-e, da nam taj najbolji kadar ne ode na neke druge fakultete, jer u tom slučaju bit će zadovoljena ova komponenta društveno korisnog rada.

Taj čovjek koji ode sa medresom, koji nauči kiraet, akaid itd. ima stanovita predznanja iz vjerskih znanosti, bit će dobar inženjer, ali ako je neki potencijal bolje je da ga usmjerimo u IZ-u da bude naučni radnik na našem fakultetu, da bude dobar teolog, da bude lingvista arapskog jezika itd.

Sada je pitanje kako da mi u okviru medresa zainteresujemo tu djecu. U tom smislu mislim da bi i ovaj kolokvij trebao odgovoriti na pitanje kako da damo instrumente u okvirima naših medresa, da najbolji kadar iz njih dobije IZ. Jer sada imamo situaciju u kojoj IZ finansira oko 30% ovog potencijala od nekih 5 miliona maraka koje trebaju za finansiranje osam medresa, a ostale medrese uglavnom finansiraju kantoni ili uskaču neki druge institucije u njihovom finansiranju.

Hasan ČENGIĆ:

Smatram da je ovo što bi trebao da tretira ovaj naš okrugli sto zapravo nešto što bi trebalo da postavi neka pitanja koja nadilaze pitanje pozicije medrese i poziciju medresa uopće. Da bi se uopće moglo uči u tu temu treba postaviti neka temeljna pitanja.

Koja je uloga IZ-e? Ono sve što govorimo danas može dati rezultate za 4, 6, 12 ili 20 godina. Ništa od onog što sada govorimo ne može imati rezultat ujutro ili za pola godine. Dakle, u ovom dijelu je jako važno da vidimo možemo li razumjeti budućnost i možemo li razumijevanjem te budućnosti pokušati dati neke odgovore na to šta treba raditi.

Kadar koji je obrazovan prije 30 godina definira stanje sada. On sada tumači, imami, hatibi, uči djecu, i to je završena stvar. Ono što mi radimo sada je nešto što treba dati odgovore na ta pitanja. Pošto smo ovdje svi, koliko vidim, završili Gazi Husrevbegovu medresu, mi znamo da je to vakufnamom definirano, dakle u vremenu iza nas. Po mom mišljenju zato bi bilo jako važno, bez obzira što nije nepoznato, da probamo odgovoriti na pitanje koji su to ciljevi IZ? Za mene su dva: da prezentira i tumači Kur'an, broj jedan i broj dva - da se brine o očuvanju jedinstva ummeta na prostoru BiH i ove regije koju vodi. Oba su jednako važna.

Treće pitanje je da ono u šta ulazimo jeste nešto što sada i nismo kadri sami napraviti za 20 godina od danas.

Način življenja običnog čovjeka ovdje neće već ni blizu biti kao danas. Zbog činjenice da ulazimo u tzv. informatičko doba čini se da ulazimo u tzv. ekonomiju temeljenu na znanju. Trebamo sada razumjeti kako će ti ljudi živjeti, kakav će biti jedan njihov prosječan radni dan, njihovo slobodno vrijeme. Hoće li i kako će izgledati porodica? Hoće li je biti? I konačno hoćemo li moći mi i kako stići do tog sutrašnjeg potencijalnog džemata, koji možda jest a možda više nije džemat. Za te potrebe treba pripremiti ljude, koji će raditi u džematu.

Za mene su to važni ciljevi bez kojih ne možemo ući u ovo. Kada o tome govorim onda mislim sljedeće: medresa, po svojoj definiciji koja im je nepromjenjiva, jedna je od temeljnih institucija, bez obzira koliko zgrada i koliko imena medresa u BiH postoji danas ili sutra. Medresa kao institucija je temelj islamskog obrazovanja, temelj obrazovanja za potrebe IZ-e, temelj obrazovanja za potrebe Bošnjaka. Jer ona se pojavljuje, vremenski, u periodu, kada se čovjek razvija na način kada postaje otvoren za svijet. Nije to više osnovna škola, a nije ni fakultet. U osnovnoj školi se tek priprema da se čita, a na fakultetu se čovjek već specijalizira za neki posao od koga će živjeti. A srednja škola je ta koja je između. U tom periodu, te četiri godine se formira osoba. Formiraju se osnovne vrijednosti. I one manje-više postaju trajne.

Medrese danas ovako kako su raspoređene, bez obzira na sve primjedbe koje i ja osobno imam, možda više nego drugi, imaju onu ulogu koju su uvijek u historiji imale. Činile su i jesu središte i intelektualnog i vjerskog i duhovnog i kulturnog

života. Pogledajte danas, svaka ova medresa koja postoji, ona je oko sebe već okupila nešto što nije prije ni postojalo i u Bihaću, Travniku, i kod Visokog.

Ona ima tu funkciju koja se ne može mjeriti nikakvim brojem diploma i nikakvim neposrednim utroškom finansijskih sredstava. Medresa u Tuzli je zapravo objektivno promijenila čitav jedan ambijent.

Finansiranje je također veliko pitanje, i ne bi se smjelo svesti na IZ-u. Morali bi se tražiti neki dodatni izvori. IZ može doći u situaciju da ima konkurenciju. Zna, po sadašnjim zakonima ja ne vidim zapreke da neko dođe i napravi medresu. To je potpuno privatno, nađe pare, zgradu. I to je to. Dovede profesore, napravi program i eto - škola. I o tom moramo razmišljati. Zato mislim da postoji potreba da imaju jedinstveno prihvaćene programe, ciljeve i jedan od najvažnijih zadataka i sada je uraditi medresu tako da se planira kako dobiti kvalitetan nastavni kadar. To je, ja mislim, najvažniji zadatak, osim onog što će ove dvije grupe raspravljati. Kandidata i daka ima. Treba naći način da se u nekom razumnom roku dobiju kvalitetni profesori i da se ujednači nivo profesora u postojećim medresama. Mislim da one trebaju opstati, postojati, da im treba naći finansijska sredstva te da mogu biti jedinstveno modelirane i uključene u čitav sistem.

Dr. Džemal LATIĆ:

Pitanje je da li ovakva medresa odražava našu bošnjačku naciju. Vidite, kada su nas naši očevi slali u medresu, oni su unaprijed znali da nas šalju tamo gdje nema puno novca, karijere itd. Samo im je bilo važno da nas spasi od ateizma. Danas, poslije promjene sistema, npr., u mom selu ljudi koji nikad nisu išli u džamiju šalju svoju djecu u medresu. Nevjerovatno. Zašto? Ja mislim da oni imaju tog motiva, njima je važan odgoj, disciplina, a poneko je htio da se uhljebi.

Dr. Zuhdija ADILOVIĆ:

Svršenici medresa upisuju i druge fakultete i da sutra imamo ljude u prosvjeti, na univerzitetima, u medicini ili bilo gdje u politici koji su završili medresu i na kojima je medresa ostavila svoj trag. Na tom planu pozitivna iskustva naše braće u

Turskoj. Recimo Erbakan - Refah-partija, koji su svjesno formirali "Kur'an - kurs" takozvani, gdje su svjesno pokušavali da obuhvate 10% turske omladine koja treba proći kroz te škole da se, jednostavno, odgoje u duhu islama. I našlo se u jednom momentu u turskom parlamentu preko dvadeset pet svršenika tih škola, koji su, svakako, zastupali interese islama na tom mjestu. Prema tome, mislim da se slažemo u ovome da je uloga medresa daleko šira nego što je samo proizvodnja kadra za Islamsku zajednicu. Stoga nam treba, svakako, svaka ova medresa i, ako je moguće, još i više. Ja bih ovdje istakao drugo pitanje: zvanje svršenika medrese. Ja lično smatram i predlažem da svršenici medresa ne dobivaju zvanja imama, muallima, hatiba itd., nego svršenika srednje škole. Ne dobiva nikakvo zvanje kao što nikakvo zvanje ne nude ni druge srednje škole, odnosno gimnazija, ona koja je nama uzor, odnosno nije uzor, ali je nama najbliža. Time ćemo riješiti pitanje obaveze prema tim svršenicima kojima smo dali diplomu, odnosno zvanje imama, hatiba, itd.

Muhamed SALKIĆ:

Samo kod zvanja moramo razgraničiti je li medresa stručna škola. Ako je medresa stručna škola, svršenik mora imati zvanje.

Dr. Enes KARIĆ:

U nomenklaturi vrsta škola stručna škola je najniži rang. Mi smo griješili kada kažemo za medresu da je ona stručna škola. Medresa može biti vjerska škola koja daje vjersko i opće obrazovanje.

Muhamed SALKIĆ:

Nije to naša greška. To je zakonski tretman. U zakonu stoji koliko jedna škola koja je stručne naravi može imati procenata specijalnosti u svome programu, a to je da može imati 30% predmeta u odnosu na drugu školu iz svoje specijalnosti. I medresa, ovakva kakva je, s obzirom na specifičnost svoju, ona je u ambijentu našem ovdje stručna škola.

Abdulah IMŠIROVIĆ:

Mi smo, po logici stvari, upućeni da u okviru Islamske zajednice školujemo kadar koji će osvješćivati naš narod u vjerskom pogledu, ali i koji

će osvješćivati naš narod i u nacionalnom pogledu, i koji će ga osvješćivati i u ideološkom, političkom i svakom drugom pogledu. Prema tome, mi tu ulogu moramo prihvatiti. Pogledajte, ja ću vam iznijeti jedno malo iskustvo zagrebačke medrese, dakle to nije jedna mala medresa, medrese ne samo da formiraju misionare, one su i same misije. Više se niko u Tuzli ne može ponašati kao u ono vrijeme kada nije bilo medrese. Više se niko u Zagrebu ne može ponašati kao u ono vrijeme kada nije bilo medrese. One su postale jedan misijski centar koji oko sebe širi neku energiju koja je nama potrebna. Prema tome, kamo sreće da ih sutra i u ostalim mjestima imamo.

Mr. Muharem OMERDIĆ:

Kad se sjetim šta je bio u zadnjih deset godina, Mostar ili Zenica ili Travnik, Pazar ili Tuzla ili kada pogledate danas, teške su to škole i prisustvo tog našeg kadra preporodilo je tamo ljude. Do jučer u Tuzli nije bio niko ko je mogao da održi kvalitetan vaz od pet minuta. To je jedan nevjerovatan rezultat koji se postiže u tim školama. Mada je među njima nesrazmjer, da znate. Nesrazmjer u organizaciji, u primjeni plana i programa, u odgovornosti, koliko je taj kohezivni faktor prisutan među tim ljudima, koliko su oni samo zatvoreni u školu a koliko zapravo gledaju cijelu IZ-u kao svoje radno mjesto i malo šire od toga. Prošle godine je završilo prvi razred u jednoj turskoj medresi pet učenika. Svaki taj učenik, kada smo ih dočekali na aerodromu, donio sa sobom zapečaćenu kovertu i to su nama predali. Mi smo otvorili te kovertu u Rijasetu i pročitali smo ih. Za jednog učenika je pisalo: "Bolje bi bilo da više ne dolazi." Samo je to pisalo. Naravno, mi smo preko učenika doznali kakvo je stvarno stanje i u kontaktu kasnije sa direktorom. I on nije otišao. Mnogi su ljudi kod ljudi iz Rijasetu insistirali da taj dječak ponovo ide, međutim, on nije otišao. Mi smo ispoštovali taj princip. Ne radi njega, nego radi druge djece. Mi idemo za tim. Pazite! To znači: mi trenutno imamo stanje u kojem imamo tržište rada u islamskoj zajednici. Kada ima prazno radno mjesto mora se raspisati konkurs i konkursna komisija razmatra to. Međutim tada se dešavaju anomalije, jer centrala, ono što ja zovem centralom je Rijaset, nema dovoljno utjecaja da kaže: "Taj malo više vrijedi od ovoga drugoga."

Muftija Muamer ZUKORLIĆ:

Dotaći ću se pitanja koje je Hasan još jutros potencirao, pitanja planiranja. Ne znam da li shvatamo pravilno, ili lično ja da li shvatam šta to znači planiranje. Mislim da je ići u neko planiranje koje će biti nacrtano: "treba nam toliko kadra, tog profila", mislim da je to prvo nemoguće; drugo, možda i ako tako shvatamo, to je produkt jednog poimanja iz vremena i sistema u kojem smo živjeli proteklih pedeset godina da se sve to mora unaprijed znati, nacrtati itd. Mislim da je to nemoguće iz više razloga, prije svega iz tog razloga, koliko god da neko bude fin i dobar u medresi, recimo ispostavi se nakon toga, ja lično znam ljudi iz moje generacije koji su bili nekakvi "mašala" u medresi, ali su promašeni u radu bilo u obrazovnom bilo u imamskom. Ovim želim prije svega izraziti podršku postojanju ovom broju medresa, ako je moguće nek' ih ima i više. Zbog jednog principa, principa kur'anskog "Nek se natječu...", u svemu, u znanju, dokazivanju u rezultatima rada. Naravno to je ta tranzicija u kojoj se mi nalazimo, cjelokupno društvo, pa i zajednica, te naše ustanove, i zajednica doživljava te probleme sudara se, ne snalazi se itd. Međutim, ipak ja ne vidim u tome neku veliku opasnost, bez obzira što mi sada imamo, toliko studenata u Saudiji, Iranu i šta će biti kad se oni vrate, kud će to sve da ide itd.

Mislim da tu treba postojati jedna strategija u IZ-i, čemu težiti? I onda tu strategiju, ne nastojati previše nametati administrativno, jer ona izaziva kontraefekte, to mora ovako jer je to pravo, jedino, ovo drugo ne valja ništa. Nego nastojati to predstavljati kroz odgoj, kroz medije, kroz jedan misionarski pristup, prije svega faktorima unutar IZ-e, tj. na samome terenu.

Glavni problem jeste finansiranje. Sada je to pitanje medresa. Pitanje apsolutno svih ostalih struktura koje se rađaju kao potrebe vremena itd. Mislim da je u IZ-i to veliki propust, dakle nepostojanje programa u tom pravcu. Kako to sada sve isfinansirati? Naravno, moje je razmišljanje da ćemo se i tu morati prepustiti jednoj prirodnoj selekciji, pa ko može imaće medresu, a ko ne može neće je imati i sve drugo što bude tu moglo da se ima. I zato hoću fokusirati pitanje finansiranja, gdje bi moralo da se jednom formira jedan ekspertni tim ekonomista koji bi ove stvari razradio i predložio

izvore finansiranja koji bi mogli biti trajni. Jer ono što se dešavalo ovdje je logika i atmosfera humanitarnih slučajeva. Živjeti od humanitarne pomoći je katastrofalno. Ta pojava je za perspektivu tih ustanova i nas ljudi katastrofalna pojava. I ona već sada proizvodi negativne posljedice. Zato bih samo te dvije stvari htio istaći.

Dr. Ismet BUŠATLIĆ:

U određivanju karaktera medrese, profiliranja programa, meni se čini, djelomično je to već spomenuto, moramo imati na umu između onoga što je Muhamed rekao, onoga što će država prepoznati kao društveno koristan rad, s druge strane naših stalnih kadrovskih potreba, i što je napomenuto te vertikalne prohodnosti tih ljudi. Mi smo ovdje između Istoka i Zapada, da ne pojašnjavam, gdje će Zapad, Bog zna, danas ili sutra sistemu obrazovanja u Bosni nametnuti svoje kriterije, jer ucjenjuju priključivanjem. Nama i Istok nameće svoje. Muharem-ef. i ljudi iz vrha IZ-e znaju problematiku kakvu nameću pojedine institucije za one koji idu legalno, da tako kažem, preko Zajednice, na Azhar i druge institucije.

Oni postavljaju pred nas svoje kriterije, koje moramo uvažavati kad medresu određujemo, Sarajevski univerzitet i evropski sistem obrazovanja hoće svoje, gdje će i za nas, Bog zna, biti mogućnosti.

Hasan ČENGIĆ:

Dakle, ja bih predložio, naravno među ostalim i što je sve ovdje rečeno, tri stvari kao konkretne zaključke:

Formirati radnu grupu ili radni tim pri Rijasetu IZ za izradu dokumenta o ovom pitanju u roku od četiri mjeseca, o ovome šta smo sad diskutovali. Dakle da se uradi jedan dokument, koji bi na osnovu informacija koje smo čuli, analiza koje smo čuli i analiza koje tek treba uraditi, predložio stav u vezi sa ovim. Zadržati medrese, ujednačiti njihov nivo, dodati ona rješenja koja će doći iz ovih drugih grupa i postaviti medrese u kontekst funkcioniranja IZ-e i kontekst života u BiH.

Da se sve ovo o čemu govorimo na ovom radnom stolu i ova druga dva, sve ovo što pokriva ovaj okrugli sto pripremi kao izmjene ili promjene

u vezi sa funkcioniranjem medresa, ako može za iduću školsku godinu. Nisam optimista za akademije, fakultet itd. Znam da će biti rečeno da je nemoguće, da je kratak rok itd. Ja namjerno kažem za iduću, da bi se dogodilo još godinu dana da kasne, jer smatram da je vrijeme da to uradimo. Ne smijemo više dopustiti da ovo teče ovako a da se ne reagira.

Da se izradi akcioni plan osiguranja kvalitetnih predavača za medrese. Naročito kad su u pitanju vjerski, metodičko-didaktički predmeti. Ovo je dio gdje bih odgovorio muftiji za planiranje. Mufti-efendija, ako mi ovoga časa nemamo deset ljudi kvalitetnih koji mogu biti kvalitetno profesori fikha, u medresama, onda znamo da nam to nedostaje. Od danas za četiri godine treba naći rješenje za to. To je planiranje. Drugo je planska privreda koja je postojala u socijalizmu, gdje onda kaže proizvodim milion pipa za bebe i nema više, i ima toliko i nema manje. Dakle, mora postojati jedna vrsta modeliranja i planiranja, to je definitivno, koje je uvijek prilagodljivo i koje se mijenja shodno promjenama na terenu.

Da se ovakav okrugli sto, što se tiče teme, a ne kažem što se tiče učesnika, učesnici bi trebali biti i inicijatori ovog okruglog stola, održi za šest mjeseci, na kome bi se analizirali dokumenti koji će do tada biti urađeni. Dakle, dokumenti koji će ići u pravcu redefinicije pozicije medrese u onome o čemu smo govorili.

Vahid FAZLOVIĆ:

Ovi zaključci koje je predložio Hasan-ef. bi mogli biti zaključci na samom kraju svih diskusija, s tim što ćemo mi imati jedan set diskusija odmah poslije podne-namaza, da izvijestimo sa ovih grupnih rasprava. Tako da bismo možda ove zaključke malo prolongirali, da njih čuvamo i predložimo za ovu završnu diskusiju a da se pokušamo usaglasiti oko nekoliko pitanja koja su specifična za ovu našu raspravu ovdje. Jedno od pitanja je da li nam se čini da bi trebalo sačuvati činjenicu koju mi sada imamo, da se 1,5 % učenika Bošnjaka školuje u medresama. Da li, dakle, smatramo da je 1,5 % učenika od ukupnog broja važno da prođe kroz medresu.

Dr. Džemal LATIĆ:

Mi podržavamo rad ovih medresa uz ovo što je muftija govorio, finansijsko planiranje koje je zasigurno lakše planirati nego realizirati.

RADNA GRUPA: PLAN I PROGRAM MEDRESA

Ismet VELADŽIĆ:

Budući da ste čuli otprilike ove naše neke teze koje nudimo za raspravu, ne konačna rješenja, nego prijedloge, ja bih vas zamolio da vi kažete svoje ideje ili prijedloge pa da imamo zaključke koje ćemo ponuditi za generalnu diskusiju.

Mustafa JAHIĆ:

I sami cilj islamskog obrazovanja nije samo stjecanje znanja, pogotovo kad je u pitanju medresa. Islamsko obrazovanje sadrži i termin *terbije* - odgoj. Medresa ima upravo tu funkciju, a pogotovo što su medrese internatskog tipa, i tu ima osim ovog nastavnog vremena još dosta drugog vremena koji se može baš u ovo upotrijebiti, u ove tzv. odgojne predmete koji se u medresi izučavaju. Oni se mogu čak prebaciti u ove vannastavne. Recimo što mora biti ahlak kao predmet, on se može učiti i mimo nastave, čak možda i kirat, prebaciti ga na korepeticiju. Neki predmeti mogu kroz korepeticije da se uče.

Mi znamo: arapski jezik se može smatrati islamskim predmetom jer je neodvojiv od islamskih nauka. I njega tretirati kao ostale, i tu ne treba i ne može biti puno časova, može biti samo malo, jer je neodvojiv od islamskih nauka i kada bi tako bilo onda ne bi bilo nesrazmjera između jezika i islamskih nauka. Uz to se opredijeliti za maternji jezik, još jedan evropski, a sve druge jezike uvesti fakultativno kao i u drugim školama.

Ova dodatna godina dana. To je dobro. Ali ja mislim da bi to kod đaka izazvalo jednu kontradiktornu situaciju, i bilo bi što ja kad moram ići još jednu godinu odoh ja na fakultet, da imam nešto. Ali onda možda ne bi imali imama.

Ja bih tome dao jedan kontraprijedlog. Da se imami educiraju kroz rad. Recimo da u toku posla mora za godinu-dvije položiti neke ispite, neku

specijalizaciju i da se prati njegov rad. Dok se ne ocijeni da li on može obavljati imamsku dužnost da mu se ne daje status zaposlenog. Znači da polaže neke ispite dodatne, jer ako ga odmah poslije mature ostavimo još godinu-dvije on će to shvatiti kao kaznu što neće na fakultet, što je nesposoban za fakulteta itd. Može se desiti da daci to neće. Ja znam da u nekim zemljama, recimo, dobiješ diplomu da si položio vozački ispit, ali diplomu nemaš dok u godinu dana ne napraviš neki prekršaj, još si pod prismotrom. Tako i za ovo treba napraviti program. Tako nekako da se prate svršenici medrese na terenu, to se mogu glavni imami zadužiti i da se kasnije pozove na ispite i tek onda dobija status imama, a do tada je pripravnik.

Dr. Mujo SLATINA:

Ja se izvinjavam. Ja znam da vi imate puno boljih ideja, i da ste tu preči nego ja. Međutim ja bih reagirao jedno tri minute oko ove ideje 4+1. Ja mislim da je ova ideja nešto sasvim suprotno od onoga što je diskutant maloprije diskutirao. Tu se radi o ideji koja će sačuvati bazično islamsko obrazovanje, ali istodobno će nastavnici u prvoj godini pratiti dječicu koja imaju sklonosti za arapski jezik, fiziku, matematiku itd. tako da će se na kraju godine identificirati dvoje-troje djece koja imaju sklonost za neki od tih predmeta koja se izučavaju u medresi. Da bi se djeca izdvajala u posebne grupe, i ona djeca koja bi imala dara za matematiku ne bi imala isti broj sati iz tog predmeta kao ona koja imaju dara za arapski jezik. Tada bi imali mnogo više tih sati, onda bi se vodili u II, III i IV razredu kao djeca koja imaju posebne sklonosti i nastavnici bi imali sasvim dovoljnu normu, ali to traži drugu organizaciju. V godina bi se organizirala u suglasju sa univerzitetom, ako je riječ o arapskom jeziku onda bi ta djeca izučavala one predmete koji bi doprinijeli da ta djeca budu najbolja na studiranju arapskog jezika. Ovo je otvaranje prema univerzitetu i društvu jer privatne škole ne treba zatvoriti i dati im mogućnost da ih dijelom finansira država, i to bi bio jedan savremeni koledž koji bi automatski tu djecu, u dogovoru sa Univerzitetom, upisivali na fakultete, bez prijemnog ispita. Ovdje se ne radi o tome da se djeca prisiljavaju, nego o poštivanju onoga što oni hoće, a onda bi oni imali temeljno islamsko znanje a bio bi pravnik, žurnalista itd. To

se može napraviti i legalizirati. Jer će fakulteti imati uvida preko profesora ili asistenata koji bi pratili tu djecu na V godini. To je bio smisao ideje 4+1 koju sam ja predlagao.

Mustafa JAHIĆ:

Ovo je dobra ideja ali bih ja predložio da bude 3+1. Da se u IV godini opredijele ko će biti imam a ko će na neki fakultet ići, ravnopravno. I u svijetu vi možete nakon III godine napustiti školovanje ali vi ostajete na pripremi za fakultet. Da se nakon treće godine napravi ta diferencijacija.

Ismet VELADŽIĆ:

Ako sam razumio, vi ste ovaj naš prijedlog potpuno obrnuli. Mi smo zato da imami idu četiri godine, a peta bi bila samo za djecu koja idu na fakultete.

Dr. Mujo SLATINA:

Dolazimo u situaciju kad pretpostavljamo medresu akademijama, ali medresa treba biti srednja škola, a akademija studij. I četiri godine su dovoljne za takav studij. Medresa može da napravi bajpase koji su bili danas na prijedlogu. Recimo, ako je selo u pitanju da se nadopune šestomjesečnim certifikatima ako treba dopuniti taj dio, ali ja sam ovdje razmišljao da sačuvamo darovitu djecu koja će se tu koncentrirati i da dobiju temeljno islamsko znanje a da se onda rasporede po fakultetima onako kako njihova priroda hoće. Nisam za 4+1 za imame, jer tada bi se otvorilo pitanje ovo što je već muftija naslutio da bi se pravila neka vrsta rivalstva između akademije i medrese, a to ne treba.

Ismet VELADŽIĆ:

Podatak iz referata Vahida Fazlovića govori da 70% učenika medrese ide na dalje školovanje i sa njima mi nemamo neki poseban problem. Mi imamo problem sa onima koji završe četiri razreda ovakvog plana i programa i sutra idu u službu, sa svim problemima džemata, a to je vrlo odgovoran i složen posao. Kako ćemo riješiti taj problem?

Dr. Esad DURAKOVIĆ:

Naime, ja govorim iz jedne naročite pozicije ako mi dopustite, nastavnika na Odsjeku za orijentalistiku na Filozofskom fakultetu, gdje dolaze

svršenicima svih medresa iz BiH, pa subjektivno ocjenjujem rad i znanje tih svršenika različitih medresa iz BiH. Molim vas da imate u vidu da sam i sam svršenicima medrese i član IZ, govorim sa najboljim namjerama i ne iznosim samo vlastito mišljenje nego i mišljenje kolega koji učestvuju u kvalifikacionim ispitima, nastavnom procesu itd. Naše je zapažanje da postoji veoma visoka razlika u znanju tih učenika. Neki se čak, ne bih htio nikoga povrijediti, negativno diferenciraju u toj skali vrijednosti. U dosljednom razmišljanju ja se kao nastavnik koji 25 godina radim pitam: O čemu se radi? Otkud tolika razlika? Jesu li nastavni planovi i programi isti, jer ako nisu trebalo bi da budu isti. Ako su isti, problem je onda i u sljedećem, što bih ja želio postaviti i izuzetno je važno. Problem nije u đacima, ni u nastavnim planovima i programima, nego u nastavnicima. Ja bih želio da se tome posveti pažnja. Ja nastavne planove i programe nipošto ne ignoriram, jako su važni, ali nisu dovoljni. I vrlo loš nastavni program će dobar nastavnik dobro odraditi. Obrnut slučaj nije moguć. Najbolji program ne može ništa učiniti od neinventivnog i nekreativnog nastavnika. Prema tome ja mislim da je jedna od ključnih stvari pri pravljenju nastavnih planova, programa, smjerova, to da se mora voditi računa o tome ko će to raditi, od medrese do postdiplomskog studija. Vrlo je lahko napraviti dobar plan i program, ali da li mi imamo kadar koji je u stanju da to ponese. Ja nemam recept za ovo, ali moraju se uvjeti konkursne komisije pooštriti tako što će predavati kompetentni ljudi. Omerdić-ef. je spominjao maločas da neko završi jedno a predaje drugo. Ili da predaje jedno a naučne radove objavljuje iz nečeg trećeg itd. Postoji nešto što se zove podobnost kandidata, kompetentnost itd. Tu je najteže postići zadovoljavajuće rezultate ali su jako važni. O tome kadru mora se povesti računa.

Ibrahim BEGOVIĆ:

Ja ću pokušati da dam skroman doprinos sa tri osnovna prijedloga vezano za rad oko ove naše grupe. Mislim da ova neka saopćenja koja smo čuli pokušavaju da medrese smjeste u kontekst svih naših srednjih škola i ja sam pristalica toga i s tim u vezi predlažem:

- da se nastavni planovi i programi medrese stave pod lupu, pod jednu reviziju, doradu,

rasterećenje i usaglašavanje sa pedagoškim standardima i potrebama koje imamo, u saglasnosti sa nastavnim planovima i programima u ostalim srednjim školama, uvažavajući specifičnosti medrese kao škole. Iz referata prof. Veladžića čuli smo da je opterećen ovaj program i časovima i svim ostalim.

O kadru, podržavam ovu diskusiju. Treba staviti pod lupu i naš kadar koji radi u medresama. Treba organizirati njihovu doedukaciju u ovom pedagoškom smislu.

Pitanje 4+1: ja ću kazati da mi iz iskustva VPS u novije vrijeme imamo jedan podatak koji nije iznesen, ali znamo da u zadnje vrijeme imamo najslabije učenike koji odlaze u imame. Pratim diplome ljudi koji nama dolaze, primaju dekrete i odlaze da budu imami. A vidjeli smo koju odgovornost oni preuzimaju. Druga stvar, mi imamo na raspolaganju veliki broj kadrova koji se mogu upošljavati, dakle IZ sada nije u poziciji da po svaku cijenu prima u džemate. U okviru ovih referata, ja mislim da nedostaje referat kako s čim implementirati to o čemu govorimo. Kada je u pitanju rad i upošljavanje imama mislim da je sazrelo vrijeme da IZ podigne kriterij u zapošljavanju. Ja predlažem, 4 godine medrese sasvim je dovoljno ali +2. Dvije godine specijaliziranog osposobljavanja jer s tim on može zadovoljiti potrebe službe, ali i ovo formalno, dakle on je već stimulisan. I drugo, dati im određen rok. Primjer, ako se takav prijedlog usvoji, mi u naredne dvije godine možemo ovo vući ali nakon toga kad počne taj studij, mi možemo dobiti kadar. Imamo učenika koji će se opredjeljivati za imamski poziv, jer ih je mnogo koji se nakon medrese opredjeljuju za imame i takvima to omogućiti. Budući da to nije moguće uraditi u svim medresama, onda ima smisla razmišljati hoće li to biti neka sa dvije dodatne godine ili neku od akademija prilagoditi imamsko-hatibskom, muallimskom pozivu i radu. Tu možemo tražiti kompromis.

Ja mislim da medresa treba ostati sa četiri godine. Da se omogućiti svršenicima da idu na fakultete, uz forsiranje i mogućnost uvođenja ovog izbornog sistema školovanja koji je prof. Slatina spomenuo nakon I ili II godine, i neka se formiraju odjeljenja prema sklonostima ako je to moguće i izvodivo, jer nam se dešava da učenici konkurišu na fakultete a nemaju dovoljno predznanja. I da

nakon medrese učenici ne dobijaju zvanje imam, hatib i muallim. Nego svršeni srednje škole koji može konkurisati, kao što je rečeno, u bilo koju službu sa srednjom školom i on stječe SSS kao i iz drugih škola. Zvanje imam, hatib i muallim bi stekao nakon ove dvije godine. To je prvi korak, a IZ bi uskoro morala planirati i zapošljavanje za visokoškolsko obrazovanje jer mi sad imamo oko 400 studenata na FIN-u. A u Bosni imamo svega 1000 džemata.

Džemal SALIHSPAHIĆ:

Naravno, dobro je da IZ ima ovoliki broj medresa. Ona se opredijelila za jedan odgojno-obrazovni sistem jednog šireg sloja ljudi koji će dobiti jedno adekvatno obrazovanje, jedan moral i u tome ja vidim da je Bošnjak osjetio u tim školama jednu dobru zaštitu i otuda veliki priliv na konkurse ljudi koji hoće da završe tu školu, bez obzira da li će biti imam itd. Naime, neko je rekao "kultura košta". Mi se evo pokušavamo uhvatiti u koštac s reformama. Ja ne bih bio za neki revolucionarni, nego evolutivni, vrlo oprezan potez u pogledu diranja u taj naš ustaljeni proces obrazovanja. Uz napomenu da bi morali krajnje racionalizovati i vrijeme i sredstva koja su potrebna za neke pomake koji su potrebni u tom našem obrazovnom sistemu. Slažem se, neko je spomenuo, možda ne ovim riječima, imamo puno tog historicizma, israilijata. Naši udžbenici su prepuni toga. Ja ne znam šta ljudi rade 4 godine iz historije islama kad predaju to.

Ja nisam za to da u medresi koja obrazuje kandidate za imame imamo puno tih planova i programa. Iz razloga što to košta, pitanje je kadra koji bi to mogao mjeriti itd. I nisam za ovo 4+1. To bi stvorilo čisto organizacijske probleme. I slažem se da su, možda, planovi u redu ali oni koji ih izvode nisu. Cilj medrese bio bi da prije svega proizvodi zdravu ličnost, obogaćenu stručnim i općim znanjem i radnim navikama.

U mojoj školi ja sam se sam pobrinuo da nema 37 časova, ja sam vidio da je to luda kuća. Program je racionalizovan.

Mr. Edina VEJO:

Mislim da ovo 4+1 ili 4+2 dovodi do jednog nesuvislog preklapanja. Ja mislim da imam ne može biti neko ko je završio srednju školu. To možete

riješiti kroz FIN, a studenti će se opredjeljivati za fakultet ovog ili onog smjera, odnosno za muallimski poziv kroz pedagoški fakultet ili tako nešto.

Mislim da nije potrebno kroz još jednu balast-godinu osigurati neke modele, pripreme nekoga specijaliziranog usmjeravanja. Nego kroz jedan drugačiji pristup sadašnjoj medresi koja ima prostora, kroz izborne programe i potpuno iskoristiti internatski odgoj djece i omogućiti im normalnim programima da se opredijele za ono što hoće. Mislim da bi težište trebalo biti na tome da se stvari stave u sistem. Jer ovo 4+1 otvara prostor subjektivnim procjenama ko je za šta a ko nije. Dobro vođen sistem i adekvatno profesionalno usmjeravanje nakon medrese dopušta da idete fino na FIN ili neki drugi fakultet. Ali naravno uz malo drugačije programe u okviru same medrese.

Mevlud DUDIĆ:

Mišljenja sam da od naših medresa trebamo praviti srednjoškolske centre, i da naše medrese trebaju ostati sa četiri godine, da od druge godine treba praviti nekakve smjerove kako bismo znali ko su oni koji žele biti imami. Potpuno se slažem sa onima koji kažu da se sa medresom više ne može biti imam i da ne treba da u diplomu medrese stoji da dobija zvanje imam, hatib i muallim. Iako će još mnogo vremena proći i da će mnogi medresanti raditi kao imami, jer je nemoguće to eliminirati. Problem druge vrste je da što prije treba poraditi na smanjenju broja časova iz pojedinih predmeta, posebno kada je u pitanju arapski jezik. Potpuno se slažem sa profesorom koji kaže da nisu problem samo planovi nego i profesori, ali mi imamo 5 časova arapskog jezika na medresi i govorimo da i dalje nam učenici na orijentalistici bolje znaju arapski jezik nego na medresi. Sljedeći problem jeste da mi moramo pripremati imame, koji će ići na islamske fakultete i biti spremni da sa fakultetom rade kao imami. Zato bi trebalo kroz ovo dvogodišnje praćenje, uzeti usmjerenje, imamsko usmjerenje i slanje određenih svršeničkih islamskih fakulteta kako bi bili imami i na druge fakultete, kako bi imali i drugi kadar.

Muftija Hasan MAKIĆ:

Htio bih se nadovezati na diskusiju Ibrahim-ef. Činjenica je da nam najslabiji svršenički dolaze

da budu imami. Činjenica je druga da mnogi ovi od 70% koji su upisali fakultete, oni su ih upisali ali ih nisu završili. Sa prve i druge godine ogroman broj njih se vraća nama. Mi to moramo imati u vidu i zbog toga ne možemo bitno mijenjati medrese. Medresa je u osnovi škola za imame i to mora u osnovi i ostati. Ko hoće neka ide na medicinski fakultet. Ko može neka ide, ne treba mu sprečavati. Ali mi moramo biti svjesni da moramo omogućiti čovjeku da se kad završi tu školu zaposli kao imam. Vremenom ćemo doći na to da imamo visokoobrazovanih imama, ali sada mislim, velika većina sa fakulteta se vraćaju nama. Mali je broj onih koji uspiju u četiri godine završiti fakultet, posebno oni koji nisu u ovom smjeru. To moramo imati u vidu i zbog toga ne možemo bitno mijenjati ovaj program.

Almedina ČELEBIĆ:

Ja bih se složila s onim što je muftija rekao. I mislim da je dobro da zadržimo ono što je dobro. Bitno je da medresa ostaje medresa, ali i da se programi naprave prohodnim. I mislim da je dobar prijedlog obaveznih i fakultativnih jezika. Neka se učenici opredjeljuju. Recimo arapski i engleski obavezan a turski, latinski i perzijski fakultativni. Slažem se da su programi jako opterećeni skolasticizmom. I mislim da se programi maksimalno moraju prilagoditi današnjem vremenu. Da djeci olakšamo a da programi budu funkcionalniji. Mi se stalno pitamo zašto je na zapadu školovanje lakše, a oni su u osnovi funkcionalniji. A naša djeca su preopterećena lekcijama koje uče, mehaničkim znanjem, koje uče napamet i iza čega ništa ne ostane. Dakle ja mislim da treba zadržati ono što je dobro, a to je model klasičnog obrazovanja, ali treba modernizovati programe i ostvariti ova usmjerenja.

Zijad LJEVAKOVIĆ:

Ja hoću da mi odgovorite na jedno pitanje: Kako napraviti ovo što hoćete? Da bude medresa kao klasična gimnazija, da svršenic poslije medrese može biti imam, ali i da poslije može da studira šta hoće, znači da ga možete priključiti na sve priključke na svijetu? A hoćete reducirati program? Kako? Ja ne znam da je to moguće.

Dr. Esad DURAKOVIĆ:

Po mome dubokom uvjerenju ovu dilemu direktora Ljevakovića treba razriješiti tako što medresa treba ostati i jedno i drugo. Da sadrži imamski kadar ali da zadrži i taj klasični profil. Fizički nije moguće da bude istovremeno i gimnazija i medresa ali treba otvoriti ljudima mogućnost da sa tim segmentom klasičnog obrazovanja mogu kasnije da biraju poziv jer su oni još uvijek u dobi kad ne znaju šta hoće i ne treba ih planom i programom sputavati. Neka oni biraju šta hoće. Kako je to moguće, ja možda improviziram, ali moguće je vjerovatno reduciranjem nastavnog plana i programa. Recimo zašto bi arapskog moralo biti toliko, kao i perzijski uopće nije potreban, pa ni turski a na račun tih sati uvesti nešto što je u adekvaciji sa nekim predmetima iz klasične gimnazije. Ja mislim da treba insistirati na obje te mogućnosti, na oba ta profila, ako je moguće reorganizacijom nastavnog plana i programa.

Ismet VELADŽIĆ:

Nije to pitanje je li on kandidat ili nije kandidat, profesore. On je dobio diplomu da je imam, hatib i muallim. I on ima i formalno i suštinsko pravo da odmah ide u džemat. To su ambicije IZ-e, da osposobi imama, ali u isto vrijeme i učenika koji može upisati bilo koji studij. To je zahtjev koji je praktično nemoguć, ne na ovakav način kako je danas. I onda je nastavni plan i program preopširan, jer se ta želja uobličavala kroz nastavni plan i program, daj ovdje treba ovoliko, daj ovoliko časova itd. I onda sada imamo takav plan i program. Ja mogu da kažem i da smo se svi složili oko toga da treba, mada je to samo površan uvid u problem, da je nužno pristupiti jednoj detaljnoj analizi postojećeg nastavnog plana i programa u medresi i da on treba doživjeti određene prilagodbe, dorade, usaglašavanja i moj je prijedlog da to treba uraditi jedan stručan tim.

Da treba, uz konstataciju što je prof. Duraković naveo da nisu samo planovi u pitanju nego i kadar, koji treba konačno preispitati i doeducirati i prilagoditi ih ovim promjenama, trendovima u obrazovanju i svemu ostalom.

Ja uopće ne znam dokle smo stigli s ovim prijedlogom 4+1. Profesor Slatina ima pristup takav

da medresa treba školovati što kvalitetniji kadar spreman za sve fakultete. Za IZ-u nije prioritet da oni idu na fakultete, nego kvalitetan kadar, jer vidjeli ste 75% u nekim džematima i sada su imami sa SSS. Dakle oni idu s tom medresom u džemate i što je još gore idu nam tamo najlošiji učenici. Šta da radimo tu? Da ne rješavamo pitanje IZ-e. Mi možemo teorijski da to postavimo i da kažemo ne tiče nas se šta će IZ raditi s tim ili da prihvatimo ovaj prijedlog koji je Begović preložio, da ne dajemo svršenicima medresa diplomu da je on sposoban da ide na imamsku službu, nego da ga upućujemo da on mora negdje nastaviti školovanje. A ako IZ ima potrebu da i takve zapošljava, neka to radi ali da im ne dajemo mi diplomu.

Mr. Edina VEJO:

Naš zadatak je da odredimo domet medrese, a ne šta će se poslije. Važno je ovdje da odredimo domet medrese kao srednje škole.

RADNA GRUPA: POTREBA ZA USMJERENIM PROGRAMIMA MEDRESA

Dževad HODŽIĆ:

Kao što ste vidjeli, mi smo pošli od toga da danas u BiH ima šest, odnosno osam medresa, ako se računaju Zagrebačka medresa i Novopazarska medresa, jer su i one također u sastavu IZ BiH. S druge strane, važna činjenica od koje treba poći je da medrese imaju središnju ulogu u obrazovnom sistemu IZ-e.

One po sadašnjem stanju stvari "proizvode" svršenike samo za jedno zanimanje i ono je označeno u diplomi svršenika medrese. Ja mislim da je ono jednoobrazno i da jednako glasi u diplomi svake medrese, a to opet znači da svršenik svake medrese postaje imam, hatib i muallim.

Mi smo pošli od toga da IZ kroz svoj obrazovni sistem uopće, a pogotovo kada se fokusiramo na medrese, kao dio tog obrazovnog sistema, ima potrebu samo za jednim profilom. Odmah se postavlja pitanje da li je to, prema toj svjedodžbi, samo jedno ili je to više zanimanja. Pošli smo od toga da se ovo zanimanje treba razdvojiti barem na dva. Jer jedno je biti imam, odnosno imam i hatib,

ako se to promatra kao jedna cjelina, a drugo je biti muallim, odnosno vjeroučitelj. Pogotovo je to danas potrebno kada se sve više usložnjava imamski poziv, kada se u imamskom pozivu danas traže nove, delikatnije i suptilnije forme djelovanja, kao što su korištenje medija, neke druge organizacijske forme djelovanja, drugačija struktura džemata, dakle ono o čemu je bilo riječi u referatu Ljevaković - Veladžić. Ne radi se samo o promijenjenoj strukturi koja sada ima više obrazovanih i mladih džematlija, nego što ćemo sve više kroz tranziciju bh. društva ulaziti u vrijeme u kojem će i način rada sa džematom biti drugačiji.

Ne možemo očekivati da imam djeluje s mimbera i ćursa i da je to njegov prostor djelovanja. On tu može da djeluje u smislu ovih obrednih usluga, da predvodi džemat, džumu itd. Ali ljudi će - iako muslimani i pripadnici IZ-e i iako imaju aktivan odnos prema islamu - imati sve manje vremena da se na tako tradicionalne načine okupljaju.

Trebat će koristiti i druge forme i oblike organiziranja i djelovanja. U tom smislu, to su razlozi u kojim se traži da se taj imamsko-hatibski poziv izdiferencira na zaseban poziv. U tom pogledu dali samo natuknice kakav bi to bio program.

To bi bio program koji bi naglasak u predmetima i sadržaju imao na onim disciplinama koje pripremaju svršenika da može biti imam, i koji ga pripremaju, dakle, za nove forme djelovanja. Vjeroučiteljski poziv je potpuno drugi poziv i to je Ismet tamo samo naznačio. Mi imamo medrese poslije kojih ljudi rade kao vjeroučitelji ili kao muallimi u mektebima, ali su imali vrlo mali broj predmeta koji ih za to osposobljavaju. Radi se o sasvim malom broju pedagoških predmeta. To je taj drugi smjer koji bi trebalo izdiferencirati kao poseban smjer. Sa trećim i četvrtim može biti nešto diskutabilnije. Ovo mogu biti više neke dugoročnije projekcije. Kada govorimo praktično, prva dva prijedloga moguće je uz ozbiljan napor za vrlo kratko vrijeme realizirati u našim medresama. Ovaj koji smo uvjetno nazvali socijalno-karitativni i humanitarni, to je radni naziv, ali ono što je sadržaj ovog smjera tiče se važne komponente ili važnoga polja misije IZ-e. A ona se danas, kritički gledano, odrekla u velikoj mjeri te misije. *Merhamet* je kao institucija nastao, ako ne direktno u IZ-i, ono bar u velikoj mje-

ri zahvaljujući IZ-i i njenoj podršci. A onda se dogodilo da se išlo na to da to bude nacionalna institucija. Islamska zajednica se odrekla humanitarnog djelovanja. Mi mislimo da tako IZ gubi na vjerodostojnosti svoje ukupne misije. Ako se, pojednostavljeno govoreći, njena misija, ipak, svodi na to da materijalna sredstva uzima od svojih pripadnika, članarinu, priloge i drugo, a zauzvrat im daje savjete, vazove itd.

Zekat je humanitarno-socijalna institucija. Islamska zajednica polaže pravo na to. I čak stojimo na stanovištu da je to ekskluzivno naše pravo. I to je sada strašna kontroverza. Pravim digresiju, ali čini mi se važnom. Mi prigovaramo drugim nekim institucijama koje se bave zekatom, kurbanom itd., jer mislimo da je to naše ekskluzivno pravo, a onda opet to reduciramo samo na onaj fond iz ajeta koji se odnosi na obrazovanje. Ako mi imamo ekskluzivno pravo na socijalno-humanitarne institucije islama kakve su zekat, kurban, sadakatu-l-fitr, onda ih trebamo koncipirati izvorno šerijatski, a to znači da IZ ubire ta sredstva, radi projekte, ali ih i raspoređuje i za druge fondove, odnosno potrebe muslimana. A to znači i za šehidske porodice, izbjeglice i za druge škole. Da ne govorimo o drugim oblicima djelovanja. IZ nema nijedne institucije koja se oficijelno, institucionalno bavi pružanjem usluga u smislu predbračnih, bračnih savjetovanja. Da ne govorimo o socijalnim grupama koje su ugrožene. Problem droge, naprimjer.

I ovaj četvrti, naučni smjer. Tu smo više išli da bi možda neka medresa - ili u drugoj varijanti sve - nudila učenicima u izbornoj nastavi mogućnost da se obrazuju za nastavak studija

Sva četiri smjera, pogotovo ova zadnja dva su stvar neke dugoročnije projekcije IZ. Ono što bismo mi mogli uraditi je da naš prijedlog podijelimo u dva dijela: onaj koji je lakše odraditi i koji je sam po sebi možda prioritetniji i koji je vremenski bliži, da se ide prema diferenciranju ova dva poziva: imamsko-hatibski, a na drugoj strani muallimsko-vjeroučiteljski, te da druga dva ostavimo kao dugoročnije projekcije prema kojim bi trebalo ići.

Mr. Nedžad GRABUS:

Dževad je, evo, iznio neke opće naznake. Samo mala digresija. Konstatirali smo da svršeni medre-

sa mogu raditi samo u institucijama IZ, što je ogroman broj. Tri stotine pedeset ljudi godišnje. Tačno je da ih većina nastavlja studirati, ali dosta njih i odustaje od studija. Mi nemamo još dovoljne pokazatelje koliko je svršenika medrese koji su 95/96. godine završili školovanje dosad završilo fakultet, koliko apsolviralo.

Mr. Nusret ISANOVIĆ:

Mislim da su, izvan svake sumnje, ovakve obrazovne institucije kakve mi sada imamo neodržive. Pri tome, ne mislim samo na medrese nego i na IPA, i dobrim dijelom FIN. Smatram da one u svom radu trebaju slijediti jedan temeljni princip, a to je da odgovaraju na stvarne potrebe. Moramo napraviti zaokret. Umjesto da gradimo institucije po našoj mjeri, one se moraju, ako se budu osnovala, a ove koje postoje da se osposobljavaju prema potrebama života, da odgovaraju na potrebe našega svijeta i na njihove zahtjeve. Ja mislim da bi to bio temeljni zahtjev koji bismo morali pred nas postaviti i dovesti ga svijesti. Zato se zalažem da unutar IZ-e postoje dvije vrste institucija. Jedna vrsta institucija koja će biti osnovana na tradiciji i biti, uvjetno govoreći, vjerni čuvar u našoj sadašnjosti i budućnosti tradicionalnih vrijednosti, a druga vrsta, to bi mogla da bude Gazijina medresa, možda FIN i ne znam da l' još neka medresa. Sve ostale institucije, postojale bi ukoliko bi opravdavale svoje postojanje, odnosno sposobnost da odgovore na zahtjev vremena, da odgovore na potrebe svijeta u kojem jesu. U protivnom, one nemaju svoj rezonitet. Taj temeljni nalog racionalnosti moramo uvažiti. U tom kontekstu, smatram kada su u pitanju medrese, mora postojati više obrazovnih profila u okviru medresa i to treba da bude neupitno. Ako ustrajavamo na tome da medrese budu onakve kakve jesu, onda nešto nije uredu sa našim kriterijima, odgovornošću, i sa našim razumijevanjem naših potreba. Mislim da i situacija unutar IZ-e nije sazrela za neke velike i radikalne zaokrete, iako bih ja bio spreman podržati takve zaokrete. Za početak složio bih se da se ide s onim što je sugerirano već opisom kadra koji mi sada imamo. Sada bi se već moglo ići sa nekom pedagoškom medresom, ne znam kako bi se zvala, ali sadržajno da bude pedagoški orijentirana medresa. Težište je na prenošenju

znanja, dakle stjecanju vjerskog znanja i njegovom prenošenju. Druga vrsta medresa, unutar ove podjele, trebala bi biti imamsko-hatibska. Trebamo upoznati narav potreba, da stvarno vidimo kakvi nam ljudi trebaju i koliko ih spremite za rad u mektebima, školama, obdaništima, da vidimo kakve su stvarne potrebe, da ih identificiramo i analiziramo, te da, suglasno tim potrebama i uvažavajući standarde za rad takvih institucija, napravimo plan i program kako bi ta institucija imala sasvim jasno definiran profil.

Druga vrsta medrese, ova koju ste spominjali, imamsko-hatibska. Mislim da tu nema potrebe uvoditi toliko prirodno-znanstvenih predmeta, jezika itd. Težište bi trebalo biti na osposobljavanju, i to u savremenom vremenu, tih učenika da rade na tim poslovima. Kad su u pitanju ovi prijedlozi koji se odnose na medrese, kako ste vi rekli, naučno orijentiranih, ja mislim da treba osposobljavati te ljude za misiju u svijetu, ne u džematima, nego u otvorenom svijetu, pluralnom, sekularnom, svijetu koji je modeliran na takav način da sve više i nas potapa i čini nas dijelom sebe. Mi se moramo tu snalaziti. Mi smo bez odgovora na pitanja koja nam dolaze iz tog svijeta. Mi smo dio tog svijeta, možda mnogo više nego dio onoga koji uokvirujemo u nekim determinantama islama. Sugerirao bih da ne idemo sa ovim velikim riječima - naučna. Kakva nauka u srednjoj školi? Ali trebali bi poznavati jezike. Prvo one na koje mi imamo posebnu obavezu, neki evropski neka bude izborne naravi, neka se savremeno obrazuju, jer ne može se u današnjem vremenu ni hadis, ni fikh, ni tefsir predavati na način na koji mi to radimo. Moramo naučiti da ne prilagođavamo učenike našim nivoima, nego zapravo mi se moramo osposobljavati da odgovaramo na potrebe učenika koji trebaju djelovati u savremenom dobu. Ovi koji su se ovdje školovali neka ovladaju arapskim jezikom, a oni koji su se školovali vani neka ovladaju metodologijom rada i standardima znanja koje se ovdje zahtijeva. Ovo je ključni korak koji ste vi ovdje inicirali i to je ključna stvar na kojoj trebamo raditi.

Dženana ZLATAR:

Moram prvo kazati kako prihvatam rizik da govorim o nekim stvarima sa kojim nisam baš dobro upućena, a to je ustroj medresa, akademija

i FIN-a. Ja baš ne volim da govorim o stvarima koje mi nisu sasvim poznate i jasne, ali ja ću govoriti iz pozicije nekoga ko je bio autor planova i programa gimnazijskih, ovih inoviranih, i u tom smislu možda bih mogla biti od koristi.

Da prvo odgovorim na pitanje da li je potreban zaokret? O tome, mislim, nema dileme uopće. Ovakva medresa, ono što ja znam o njoj, mora prihvatiti promjene, prije bih rekla evolutivne nego revolucionarne. Ali u svom tom slučaju ništa manje nego su ih doživjele gimnazije, i uopće srednje obrazovanje u svom ustroju.

Nemoguće je slijediti vrijeme ako se ne naprave neki pomaci u obrazovnom sistemu medresa, i to je jednostavno dug jedan prema učeniku koji se opredjeljuje, a koji je neophodan. Ako ništa ne izmijenimo, onda će učenici medresa zaista biti u jednom položaju koji je u odnosu na druge učenike mnogo nepovoljniji.

Dalje, bila sam svjedokom nekim razgovorima u ministarstvima gdje su bili prisutni i direktori medresa. Vidjela sam u tom nekom kontaktu direktora srednjih škola, osobito gimnazija, da se uopće ne snalaze, da izgledaju potpuno izgubljeni, posebno u momentima kada se desi da oni koji ih finansiraju, traže od njih neke stvari. A to je tako sada. Škola ide na tržište i onaj ko vas finansira tražit će neke stvari od vas. Nema dileme da se nešto hitno treba raditi na promjenama u obrazovnom sistemu medresa. Ono što se mora uraditi je kao prvo osmisliti te koncepcijske osnove od kojih kreće svaki iole obrazovni ustroj neke ustanove. To je ono što smo mi radili. Tako da su se prvo dogovorile neke stvari okvirno, prije nego se dogovorio sami ustroj škole. Mislim da su ideje o kojima ste govorili zaista interesantne i da mogu riješiti neke stvari, a to su prvenstveno stvari kadra, ogromnog broja ljudi koji su odškolorani, a koji jednostavno ne mogu da se apsorbuju i ne mogu da nađu svoj put. Vi govorite o dva smjera. Mislim, ako se trebam odrediti, da svaka medresa u prva dva razreda bude svima zajednička, po ustroju gimnazija. U ta dva razreda potreban je vrlo precizan rad na otkrivanju talenta koje će slijediti usmjerenje u III i IV razredu. Meni je interesantan zaista ovaj treći smjer o kojem ste govorili. Ja to moram priznati. Jedna mala digresija, u nekim pohodima vani sa nekim ženskim asocijacijama uvijek je pitano gdje su te institucije islamske koje podupiru brigu o starim osobama?

Kako je moguće da ih nema? Početak toga jesu planovi i programi. Oni bi mogli biti rasterećeni samom izbornom nastavom, dakle ova ciljana nastava. I da završim s ovim što ste naveli kao mogućnost naučnog rada. Po meni to nije moguće kao četvrta grupa. To je moguće, u jednom internatskom radu, koji imate, da bi se jednostavno, talentirani odabrali i nametnuo im se jedan program koji je zahtjevniji, program koji je za njih filter i u kojima ćete prepoznati buduće naučnike. Učenik se u tom programu treba izboriti za to. Internatski smještaj vam omogućava sve to.

Mustafa SPAHIĆ:

Ne znam da li vi, ljudi, uopće razmišljate u okviru tzv. društvene morfologije IZ-e. Ono što zajednicu izvana čini strukturom, nomenklaturom, što čini organe, ustanove, sekretare, predsjednike medžlisa, događaju se stvari koji su neminovno općecivilizacijski procesi. Iz jakih živih velikih islamskih porodica nema više ko da bude član medžlisa. Osnovne riječi: mujezin, mutevelija, to ljudi ništa ne razlikuju. Ja se sjećam kad su članovi Sabora bili vrhunski pravni stručnjaci i vrhunski poznavaoči islama i Šerijata: Čemerlić, kadija Mujić, Salim Šabić, Serdarević, Edo Bećirbegović, Karavdić... A danas u svim medžlisima nijedan čovjek nije kvalifikovan da vodi medžlis u smislu da zna elementarne stvari o islamu i ove stvari izvana, osim Husein Smajlović u Zenici, jer je završio medresu i pravnik je. Mislim jedan ovakav smjer sa četiri-pet osnovnih vjerskih predmeta a ostali bi bili predmeti upravne, administrativne, funkcionalne i organizacione naravi, gdje bi zajednica ciljano usmjeravala te na ekonomiju, na pravo i to bi bila naša birokracija. Mi duhovnjaci, mi živimo u mašti duhovnosti kada porodica ispostavi račune mi ćemo to veselo društvo polahko početi napuštati. Jedan takav smjer je neminovan jer sa smrću kadija mi više ne znamo šta je organizacija IZ-e u izvedbi. Znamo u želji.

Mr. Ahmed ADILOVIĆ:

Ovo što je ovdje ponuđeno čini mi se vrlo interesantnim. U načelu ove prijedloge podržavam. Međutim smatram da još jednu vrlo bitnu stvar treba imati u vidu, i da je trebamo pokušati ukomponovati u ovo sve. A to je: da li svršnik

medrese može obavljati bilo koji od ovih poslova o kojima smo ovdje govorili. Kao svršnik samo srednje škole da li to može obavljati kvalitetno ili ne? Ja kao direktor medrese u Travniku obavio sam konsultacije, imam uvid u stanje na terenu i smatram da ne može. Mi smo skoro imali sjednicu, direktori medresa sa Reisom i raspravljali smo o ovome pitanju i svi smo jednoglasno rekli da s obzirom na zahtjeve današnjega vremena, svršnik medrese ne može odgovoriti pozivu. Ne može on sa srednjom školom cijelog svog života voditi džemat od 500 ili 1500 ljudi, kada je sve više visokoobrazovanih itd.

Ja mislim da u ovo sve treba ukomponovati prijedlog da se sa srednjom školom ne može dobiti zaposlenje, bez obzira na usmjerenje. Nego nakon srednje škole treba, recimo, ako će se baviti vjeroučiteljskim pozivom, da završi još dvije godine. Ako će biti imam i hatib isto tako. Sada - gdje, kako - o tome treba razmisliti.

Mr. Ferid DAUTOVIĆ:

Osam medresa - kada razgovarate sa svakim normalnim čovjekom kaže da je to previše za IZ-u u BiH. Ta brojnost je natjerala da se razgovara o ovim medresama. Slažem se da treba nešto uraditi u ovom smislu u kojem ste vi predlagali, ali meni se čini bliže da napravimo gimnazije kako je to predlagala gđa. Zlata. Ja se pitam da li IZ razmišlja o tim ljudima - hoće li oni, kada i kako imati radno mjesto? Hoće li raditi samo u IZ-i ili će po onom principu kako je to bilo prije II svjetskog rata da rade i izvan IZ-e. Dođe čovjek sa diplomom FIN-a, s nekom srednjom školom, nije medresa, a završio teološki smjer, njemu je u diplomi dipl. teolog. A ne može se zaposliti kao imam ili hatib. Pitam hoće li biti tako s medresom, hoće li i gdje moći raditi. I drugi prijedlog - da se od sljedeće godine krene s ovim usmjerenim programima bar u jednoj medresi eksperimentalno. Za četiri godine bismo znali treba li da to nastavimo ili ne.

Muftija Husein KAVAZOVIĆ:

Meni je drago da sam imao priliku vidjeti pred sobom ovaj koncept rješenja. Međutim ja smatram da trenutno u našem stanju kakvom jesmo nije moguće napraviti ovako radikalne iskorake. Ovo nije moguće trenutno uraditi iz prostog razloga što

Zajednica nije na to spremna. Ne govorim da mi ne bismo bili spremni donijeti takve odluke, ali to bi nam visjelo u Zajednici, to bi nam bilo tako da bismo odvojili džemat i školu i ne bismo imali više tu simbiozu koju imamo iz sljedećih razloga. Nama kadar, ako govorimo o IZ-i, diktiraju džemati, njihova struktura, ekonomska moć, jer znamo kako se finansira naš kadar itd. Razdvajanje imamsko-hatibskog i muallimskog poziva? Jesmo li sazreli za takvo nešto i možemo li mi to izdržati kao zajednica.

Drugo je pitanje da jedan broj roditelja želi da im djeca završe medresu, ali ne žele da im djeca budu imami. Ono što ja vidim da je trenutno moguće uraditi i što bi bilo po zajednicu dobro i moguće uraditi jeste pitanje zvanja? Može li medresa dati zvanje imama, hatiba, muallima itd. Ja mislim da ne može.

Ići na prestrukturiranje na nekom humanitar-nom polju? I to je pitanje ko preuzima odgovornost finansiranja takvog kadra i njegovog zaposlenja. To ne može IZ raditi, ako to želimo moramo uspostaviti sa državom neke relacije koje će nam dati odgovor da li to zajednica može raditi. Ono što bi bili sposobni izvesti je sljedeće: pitanje novoga zvanja. I drugo, mi imamo dva tipa medresa: mušku i žensku, ali programi su im potpuno isti. To treba razdvojiti i vidjeti da li ovaj učiteljski teret treba prebaciti na žensku medresu i tamo vršiti promjene u programima i dati našoj sestri muslimanki koja je završila medresu više prostora da radi.

Mr. Hilmo NEIMARLIJA:

Braćo i sestre,

U prilici smo da nastavimo sa radom. Ja vam se zahvaljujem na spremnosti za nastavak rada u okviru druge podteme vezane za medrese. Sada imamo po dogovoru zajedničko razmatranje saopćenja koja smo čuli u prvom dijelu kao i preporuka, sugestija i eventualno prijedloga zaključaka sa radnih grupa. Naša je ambicija da u ovoj plenarnoj raspravi zapravo prodiskutiramo sugestije, preporuke, eventualne zaključke sa radnih grupa i da ih upotpunimo ako budemo imali ideja i razloga. Sada da napomenem, u sutrašnjem dijelu rada predviđeno je da se na jedan obavezniji način odredimo u formi zaključaka vezano i za ovu i druge podteme pa bih vas zamolio da imate u vidu da je ovo još uvijek rasprava oko medresa, oko

sugestija i eventualno prijedloga zaključaka koje će nam voditelji ovih rasprava prezentirati. Zamolio bih ih da nam prezentiraju rasprave sa radnih grupa u formi sugestija, prijedloga i zaključaka pa da otvorimo diskusiju.

Hasan ČENGIĆ:

Nismo imali dovoljno vremena. Nakon svega što je rečeno moglo bi se kazati da se iz svega ovoga mogu imati tri do četiri grupe zaključaka.

Medrese koje sada postoje jesu dale važan doprinos unapređenju i aktiviranju islamskog života u okruženju u kojem funkcioniraju.

Medrese su okupile veći broj ljudi oko sebe nego što je to prije bilo moguće i da mogu činiti jaku osnovu za dalji razvoj islamskoga života u tom prostoru.

I iz tog razloga sugerira se da svih 8 medresa koje sada egzistiraju, nastave egzistirati i da to bude jedan od stavova koji bi bili prihvaćeni od strane zvaničnih organa IZ.

Prvi i primarni zadatak medresa je da osiguraju kadar IZ-e. Ako bi definirali zadatak IZ-e ili cilj IZ-e kao tumačenje i prezentiranje islama, onda bi ovo bio zadatak medrese. Međutim na ovoj radnoj grupi smatralo se da se ne smije funkcija i uloga medresa svoditi isključivo na proizvođenje kadra za potrebe IZ-e. Pa osim ovog primarnog zadatka koje medrese moraju osigurati treba osigurati i sljedeći rezultat, a taj je da jedan broj svršenika medresa budu studenti na različitim studijskim grupama, na različitim studijima, na različitim univerzitetima.

Važno je da se na osnovu većeg broja đaka i maturanata medresa omogući kvalitetna selekcija, ili da se osigura najkvalitetnija selekcija za potrebe IZ-e. Pretpostavlja se da će biti veći broj i đaka i maturanata nego što je neposredna potreba Islamske zajednice i treba osigurati kvalitetnu selekciju. Nju je moguće osigurati na dva načina: prvo temeljitim i stručnim praćenjem đaka i njihovih rezultata, ali ukupnih ne samo onih izraženih u ocjenama nego i u ponašanju, imajući na umu funkcije i zadatke IZ-e, pa da se na osnovu tih preporuka i kvalifikacija koje nastaju kroz čitavo školovanje vrši pozitivna selekcija.

Finansiranje je važan ograničavajući faktor za funkcioniranje ovih medresa i ukoliko se kaže da

ove medrese trebaju postojati, a stav je ove radne grupe da trebaju postojati, onda treba pronaći izvore finansiranja, i to na više načina. Naravno, IZ mora preduzeti određene aktivnosti u tom smislu, ali je potrebno pokušati osigurati da medrese budu prihvaćene od šire zajednice kao institucije od društvenoga interesa te da se na taj način osigura dio sredstava za njihovo funkcioniranje.

IZ mora planirati i modelirati obrazovanje i funkcioniranje medresa.

To bi bili neposredni zaključci u vezi sa ovom diskusijom. Mi imamo i neke opće zaključke koje ćemo predložiti na kraju.

Ismet VELADŽIĆ:

U ovoj našoj grupi je, reklo bi se, vrlo konstruktivno učestvovalo 12 učesnika. I svi su dali značajan doprinos raspravi. Uglavnom se razgovaralo o ona dva problema koja smo mi u saopćenju ovdje vama naznačili. Mislim da se iz ove rasprave mogu izvući dva osnovna zaključka.

Prvi se odnosi na nastavni plan i program medrese. I mislim da su se svi učesnici u raspravi složili da ovaj postojeći nastavni plan i program medrese treba vrlo ozbiljno preispitati i treba pristupiti njegovoj reviziji i prilagodbi i usaglašavanju sa drugim nastavnim planovima i programima srednjih škola, sa izbornom nastavom (preovladalo je mišljenje). Ono što smo ponudili u saopćenju mislim da je od većine prihvaćeno i u tom pravcu treba dalje djelovati. Naravno, mi smo se ovdje složili da jedan stručni tim treba napraviti jednu ozbiljnu analizu nastavnog plana i programa medrese i predložiti ove njegove promjene. U raspravi osim ovog, mislim da je to prof. Duraković napomenuo jednu vrlo važnu stvar, iz svog vlastitog iskustva na Filozofskom fakultetu. Pošto se većina učenika medresa upisuje na ovaj fakultet, on je napomenuo, kada je u pitanju odgojno-obrazovni proces, u pitanju nije samo nastavni plan i program, velika važnost u tom procesu mora se pridavati i kadru. Mi smo taj problem samo jednom kraćom rečenicom naznačili u svom saopćenju, jer on to iz svoje vlastite prakse tvrdi, budući da su nastavni planovi i programi medresa isti, a da na fakultetu dobiva učenike sa različitim znanjem. Po svemu sudeći, problem je i kod kadra.

Drugi prijedlog koji smo mi ponudili da se o njemu ozbiljno razmisli bio je, dakle, 4+1. Odnosno da se uvede jedan dodatni razred u medresi za one svršeničke koji će se odmah uključivati u imamski poziv. Oko toga je vođena najžučnija rasprava i mislim da on nije dobio podršku. Bio je prijedlog prof. Slatine da se uvede dodatni razred ali iz sasvim drugih razloga, dakle on je išao da to ne bude za ove buduće imame i muallime i hatibe, nego poseban program za pripremu svršeničke medrese za određene fakultete. Mi smo nakon rasprave došli do zaključka, mislim da je to bio jedinstven stav na kraju ove grupe, da se mora jasno odrediti domet medresa kao srednjih škola. I da ne pravimo nikakve izlete izvan tog sistema, jer je bio jedan vrlo konstruktivan prijedlog, mislim gosp. Begović, ako trebamo ići na doškoloavanje ovih svršeničke medrese, onda to treba biti 4+2. Ili da jedna od medresa treba uvesti dodatno još dvije godine edukacije za imama ili jednu od postojećih pedagoških akademija profilirati tako da isključivo ona obrazuje ovaj imamsko-hatibski kadar. Mi smo se opredijelili za ovu varijantu da medresa ostane isključivo srednja škola, da joj jasno odredimo domet i mislim da se većina učesnika složila da se ubuduće u diplomama medresa ne piše da su svršeničke osposobljeni za imama, muallima i hatiba. Naime, da srednja škola ne verificira nešto iza čega ne može stajati. Složili smo se da u većini džemata ti svršeničke nisu osposobljeni da mogu vršiti tako delikatnu službu. Dakle, da ih obavežemo na školovanje, bilo na akademiji bilo na nekom fakultetu. Naravno, na IZ-i je da rješava pitanje zapošljavanja ovog kadra i daljnjeg angažiranja tih svršeničke medresa. Mi smo za to da oni dobiju diplomu srednje škole i da imaju ona prava koja imaju svršeničke drugih škola. To su osnovni zaključci naše radne grupe.

Dževad Hodžić:

Mislim da mogu kazati da su se svi učesnici u raspravi složili sa zahtjevom ili potrebom promjena u profiliranju poziva, odnosno programa naših medresa. Bilo je određenih razilaženja i tu nismo došli ni do kakvog zaključka, šta od tih promjena spada u realne mogućnosti u nekom doglednom vremenu a šta su više projekcije. Neki učesnici u

diskusiji iskazali su određenu skepsu prema nekim projekcijama ponuđenim u ovom saopćenju, prije svega zbog različitih materijalnih i drugih okolnosti koje su prisutne u radu i djelovanju naše IZ-e i džemata. Preferira se, kada je riječ o tom profiliranju različitih programa, odnosno različitih zanimanja kroz medrese, da se to postigne kroz izbornu nastavu i to da u prva dva razreda programi svih medresa i za sve budu isti, a da se u druga dva razreda prema principu izborne nastave i drugim mogućnostima koje se nude učenici usmjeravaju ka muallimskom pozivu ili prema imamskom pozivu.

Što se tiče, dakle, onog zanimanja o kojem smo mi govorili, u smislu humanitarne, socijalne i merhametske djelatnosti ili misije Islamske zajednice, složili smo se na našoj radnoj grupi da je to samo radni naziv, da ti termini ne odgovaraju, ali da se odnose na jedan sadržaj koji je važan. Mustafa Spahić je govorio o tome da bi se morale uzeti u obzir i potrebe IZ u pogledu i menadžmenta i upravljanju organima IZ, dakle, da se računa s tim upravno-menadžerskim sadržajima i disciplinama, administrativnim itd.

Bilo je prijedloga i da bi možda prije diferenciranja programa po medresama i po izornoj nastavi trebalo razmisliti i razmotriti mogućnost da se drugačije postavi program za djevojke u ženskim odjeljenjima i da to bude zaseban program, a drugačiji program za muška odjeljenja i da to budu praktično, gledano sa stanovišta programa, dvije različite medrese, muška medresa i ženska medresa. U sadašnjem stanju stvari u nas je identičan program ili skoro identičan za muška i ženska odjeljenja u medresama. Mi smo to ocijenili vrlo zanimljivim i vrlo korisnim prijedlogom za razmatranje.

Naš zajednički zaključak je bio da medrese ne mogu u diplomama imati zvanje imama, hatiba i muallima.

Mr. Hilmo NEIMARLIJA:

Prije otvaranja rasprave o ovim temama, samo bih vas podsjetio, da u predviđenoj organizaciji rada, mi poslije ove rasprave imamo ručak i obavljanje ikindija-namaza, da bi se u 16.00 sati išlo s još jednom podtemom, vezanom za visokoškolske ustanove, odnosno za PA i FIN u IZ-i, i da sutra

imamo još jednu podtemu, prije same zaključne, opće, plenarne rasprave u kojoj bi se rezimirali bitna pitanja obrazovnog sistema IZ-e. To napominjem stoga da imate u vidu u ovoj raspravi koja će slijediti, te tri dionice ili tri tematska područja na kojima će se odvijati naše rasprave pa da sada ne požurimo da ne prelazimo preko ovih pitanja medrese na neka pitanja koja nas tek čekaju, valjano postavljena kroz saopćenja i referate koje ćemo čuti.

Hasan ČENGIĆ

Maloprije kada sam diskutirao, diskutirao sam kao izvjestitelj grupe, a sada diskutiram u svoje osobno ime. Ako dopustite da izvučem jedan, možda malo prebrz, zaključak. Zanimljivo je da sve tri grupe imaju veoma različite rezultate rada izražene kroz zaključke. Prva radna grupa je imala neki opći pristup i zauzela je dosta jasne stavove i ja mogu reći da skoro nije bilo teme oko koje se nismo složili. Druga radna grupa je izašla sa dva, vrlo precizna, zaključka: jedan je zahtjev za promjenu, a drugi je odustajanje od promjene. Treća grupa, ako sam ja dobro razumio ono što je prezentirano ovdje, ostala je u suštini bez ključnih zaključaka. Dakle, bilo je puno ideja ali se nisu usudili dati definitivne stavove. Za mene je to jako znakovito i zapravo pokazuje suštinu problema.

Očito se slažemo oko toga šta je funkcija IZ-e, šta je funkcija obrazovanja unutar IZ-e i konačno šta je generalna funkcija medresa. Drugo, nije bilo teško evidentirati da postojeći broj predmeta u programima medresa jeste preopširan i da nije funkcionalan niti realan. Treće pitanje je ostalo bez konkretnog odgovora još uvijek, a to je kako dalje? Za mene je to sasvim normalno, i to pokazuje da je ovaj okrugli sto bio važan, ali da bi ih trebalo biti još na kojima bi se definirala druga pitanja koja su u direktnoj vezi sa ovim. Zapravo ovo što govorimo trebalo bi biti u funkciji poslova koji se rade.

Naravno, medresa je uz akademiju i fakultet i nešto drugo, jedan od načina obrazovanja unutar IZ-e. Međutim, ono što sam maloprije preskočio da preciziram, kao jedan od zaključaka prve radne grupe bi bilo sljedeće: treba zadržati svih osam medresa, ali program i aktivnosti svih osam medresa moraju biti u sklopu ukupnih aktivnosti IZ-e. Ne može se, naprimjer, kroz medresu u

Travniku rješavati regionalni problem Travnika. Ona je samo jedan od osam kamenova u toj zajedničkoj zgradi i u toj je funkciji. To je jako važna stvar i ona bi trebala biti upućena u svaku daljnju aktivnost IZ-e.

Sljedeće pitanje je vrlo ozbiljno. Mi smo ovdje slušali izlaganja i svi imamo neko svoje razumijevanje toga. Pretpostavljam da će Muharem-ef. meni odgovoriti da to nije tako i da on ima preciznu definiciju, ali postavlja se pitanje šta su radni zadaci ili šta je to biti imam? Šta znači biti imam? Koji su poslovi imama, muallima i hatiba? Koji su poslovi vaiza ili nekog drugog ko djeluje karitativno? Šta je tu posao? O čemu vi to govorite? Ja zapravo uopće ne znam šta će taj neko raditi. Je li posao imama pet vakata u džamiji? Je li posao hatiba džuma, Bajram i ramazan? Šta to jeste posao? To je jako važno. Sljedeće će pitanje biti: je li isto biti hatib u džamiji koja kad je puna može imati 100 džematlija u nekom tamo selu i je li isto biti hatib u džamiji koja prima 5000 džematlija u gradu Sarajevu i u nizu drugih gradova u Bosni, gdje imamo velike centre kakve nismo imali prije pet godina. Dakle, sada imamo situaciju koja je drastično različita od onog što je bilo prije. Da bismo odgovorili na to šta medresa ima da uradi, kakav kadar da priprema, moramo odgovoriti na pitanje kako će biti strukturirani poslovi unutar IZ-e i kako će oni biti organizirani? Ako to ne uradimo, ovo prvo ne može ništa uraditi. Iz tog razloga je jako

važno da identificiramo zadatke imama ali ne danas. Ovo što sada govorimo može biti u funkciji tek za pet godina i dalje. Šta će to biti posao imama za pet godina? Hoće li imam izgubiti džemat pa će preko interneta klanjati džumu? To namjerno postavljam kao pitanja jer na njih treba odgovoriti. Kako vidjeti tu budućnost i odgovoriti na nju? Hatib, muallim i pitanje menadžmenta, ono se nameće o svemu. Od toga kako kupiti zekat, hoće li to uopće raditi imami ili neko drugi? Kako organizirati tamo poslove, kako propagirati sadaku, humanitarne aktivnosti itd.?

Mi imamo još jednu važnu funkciju koju nismo spomenuli. Sad trenutno postoji, a nadam se postojat će i ubuduće, vojska, postoji mogućnost da se ide i u zatvore, da se djeluje kroz bolnice itd. Dakle ono što ranije nisu bile uopće mogućnosti i funkcije imama. Džemaludin je spomenuo i pitanje medija. Ima IZ, objektivno, pristup medijima. Druga je stvar kako ga koristi, ali ga načelno ima. Kako će se IZ prezentirati? Hoće li dopustiti da to rade drugi ili će se sama prezentirati preko ljudi koje je ona pripremila da to rade. Te se stvari moraju dogovoriti jer su važne. Iz tog razloga mislim da bi dalje nastavili ovo o čemu govorimo, da bismo došli do konačnih odgovora šta treba raditi medresa a potom IPA i FIN, moramo redefinirati postojeće zadatke i razumjeti ih u kontekstu budućnosti kojoj idemo.